

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

MEGJELENT

AZ AMERIKAI IRODALOM ÉS IRODALOMTUDOMÁNY BIBLIOGRÁFIÁJA MAGYARORSZÁGON 2000-IG

című háromkötetes, bibliográfiai
kézikönyv

Vadon Lehel, az egeri Eszterházy Károly Főiskola Amerikanisztika Tanszéke professzorának munkája leltárba veszi a magyar periodikumokban és könyvekben megjelent, amerikai szerzőktől származó alkotásokat és az amerikai irodalomra vonatkozó tanulmányokat, esszéket, recenziókat, újságcikkeket és egyéb közleményeket. Az összeállító 2273 időszaki kiadványt vizsgált meg, és földolgozta az amerikai szerzők Magyarországon kiadott valamennyi művét. Összesen 2371 amerikai író személyi címszava és 51 396 sorszámozott bibliográfiai tétel szerepel az összeállításban.

A kézikönyv teljeskörűen mutatja be az amerikai írók és irodalom hazai recepcióját a magyar–amerikai szellemi kapcsolatok kezdetétől az ezredfordulóig.

A kiadvány megvásárolható az EKM Líceum Kiadónál,
3300 Eger, Eszterházy tér 1.

Megrendelhető: a 06-36-520-428-as telefonszámon,
illetve a *kiado@ektf.hu* e-mail címen.

A három kötet ára: 49 000,- Ft.

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

16. évfolyam 11. szám

2007. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Vörös Klára:** A könyvtári kommunikáció szimbolikus tartalmai 3
- Mezey László Miklós–Vajda Kornél:** Kihívás és megtiszteltetés. Interjú Sebestyén György professzorral, az ELTE Informatikai és Könyvtártudományi Intézetének vezetőjével 9

Fórum

- Mender Tiborné–Sárközi Andrea Bernadett:** A mumus már a könyvtárban van... Gondolatok Heit Gábor Versenyképesség az Európai Unióban című előadása után 15

Műhelykérdések

- Gereben Ferenc:** Olvasás felsőfokon? Benyomások az egyetemisták olvasáskultúrájáról 21
- Bartók Györgyi–Péterfi Rita:** A Gyerekirodalmi Adatbázis bemutatása 27
- Somogyi József:** A honvédségi könyvtárak helyzete (2001–2005) 30
- Tóth Andrea:** „ha meg akarunk felelni e kihívásoknak, követnünk kell a változásokat, tetszik, nem tetszik.” Interjú Buzai Csabával, „Az év fiatal könyvtárosá”-val 45

Konferenciák

- Mezey László Miklós:** Új tudás – új stratégia 49

Könyv

- Bartos Éva:** Minőségirányítás – lépésről lépésre. Az első lépésektől a könyvtár stratégiai tervének elkészítéséig 54
- Kégli Ferenc:** A „legszőgedibb szögedi” személyi bibliográfiája 57

From the contents

Klára Vörös: Symbolic contents of library communication (3);
László Miklós Mezey–Kornél Vajda: Interview with the Head of the Institute of
Library and Information Science at the Eötvös Loránd University (9);
Ferenc Gereben: Impressions about the reading culture of university students (21)

Cikkeink szerzői

Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója; *Gereben Ferenc*, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója; *Kéglí Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. osztályvezetője; *Mender Tiborné*, az Országos Idegennyelvű Könyvtár igazgatója; *Péterfi Rita*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Sárközi Andrea Bernadett*, az Országos Idegennyelvű Könyvtár osztályvezetője; *Somogyi József*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Vajda Kornél*, ny. főszerkesztő; *Vörös Klára*, a Kaposvári Egyetem Pedagógiai Főiskolai Karának oktatója.

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

Oktatási és Kulturális Minisztérium

Nemzeti Kulturális Alap

OKM

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

Vörös Klára

A könyvtári kommunikáció szimbolikus tartalmai*

„Hol alszik a könyvtáros? Két fedél között”.¹

Miért jó ez a vicc? Mert rövid, ugyanakkor többsíkú értelmezést kíván: kódolunk, képzettársítunk, átéljük a hangulati töltést. Örömlünket leljük a jelentésátvitelben. A következőkben a jelentésátvitelt, a képzettársítást, a többértelműséget sugalmazó, könyvtárban előforduló interakciókat vázolom fel.

Két kép

Arcimboldo híres, *A könyvtáros* című képe² egy kifejtett allegória a könyvtárossal. Konkrét, nem felfedezni való a mögöttes jelentéstartalom. A képi és a fogalmi sík között egyértelmű az összefüggés. A „könyv-ség” megszemélyesítője a könyvtáros. Arcimboldo ma természetesen nem így festené meg a könyvtárost. *A könyv* előtag, amely intézménynek, hivatásnak is nevet ad, már nem allegória, nem tud képszerűen beszélni a ma könyvtáráról, a ma könyvtárosáról. Napjaink egyik karikatúrája³ ezt közli ezzel kapcsolatban: a teremben sűrű sorokban számítógépek, a falon software és CD-ROM eligazító táblák, a kölcsönző pult előtt álló olvasóhoz így szól a könyvtáros: *Uram, ez egy könyvtár. Ha könyvet akar, menjen könyvesboltba...*

A szimbólum összekapcsol

A *symbollein* (gr.) „azonosítójel” eredetileg az ideiglenesen egymástól eltávolodott „jeltulajdonosok” kapcsolatának igazolására szolgált. A szimbólum tehát összekapcsol.

Jelentést a cselekvéshez, cselekvést a szolgáltatáshoz, szolgáltatást a használóhoz, használót a könyvtárhoz, könyvtárhoz a baglyot, bagolyhoz a logót, logót

* Prezentációs képanyaggal kiegészített rövidített változata *A könyvtár és használói párbeszédének szimbolikus tartalmai* címmel elhangzott az MKE 39. Vándorgyűlésén, 2007. július 13-án, Szegeden.

hoz a honlapot, honlaphoz a továbbadást, a továbbadáshoz a kultúrát, a kultúrához a jelet, a jelhez a jelentést.

Ezt a hosszú, önmagába visszatérő láncolatot, ha nem a köznapi beszéd racionális láncolatának fogjuk fel, hanem átérezzük rejtett érzelmi töltését, akkor a lánc elemei egyfajta azonosságban egyesülnek. Egy külsőségi időre mindezt képesek vagyunk egyben látni. Azonosító jel van rajtuk. Ezek mind a könyvtár fogalmi és cselekvési azonosságaihoz tartoznak. S ha ezt valóban így látjuk, így fogadjuk el, akkor könnyen megfogalmazhatjuk, hogy egy összetett szimbolikus tartalom kifejeződése a könyvtár. Most éppen e taláalomra fűzött lánc segítségével, amelyhez hasonlót bárki kedvére alkothat. A lényeg, hogy átérezzük, az egyes elemek megragadhatók, de összességük azonossága a szimbólum – kimondhatatlan.

A könyvtár intézményét eredendően nem a tömegpiac számára hozták létre, s ma sem a tömegkultúra kedvence, bármennyire is tömegesen hozzáférhető. A bölcsesség, a műveltség olyan idea, amelynek jelentése beépült a könyvtár szóba. A templom és a palota is gyakori helyettesítő szimbóluma a könyvtárnak. A funkcionalizmus mintha csak a definíciókban lenne tetten érhető, egyébként a könyvtárról való gondolkodásunk alig-alig mentes a szimbolizmustól. Nem is gondolnánk, de a könyvtárakra oly jellemző suttogás is ilyen. A könyvtárban akkor is suttogunk, ha nincs is a közelünkben senki, akinek elmélyült olvasását zavarnánk. Tudja ezt a szőke nő (vagy a kigyúrt férfi) is:

„– Kérek egy hamburgert és egy adag sült krumplit.

Mire a könyvtáros meghotránkozva:

– De hölgyem, ez egy könyvtár!

– Jaj, hocsánat! Majd suttogva:

– Kérek egy hamburgert és egy adag sült krumplit.”⁴

A fent említett kapcsolatrendszer szerkezetének szimbolikus tartalmait két metszetben tekintjük át:

1. metszet: könyvtáros – használó/olvasó kapcsolatrendszerének szimbolikus tartalmai,
2. metszet: a működéshez köthető szimbolikus tartalmak.

1. metszet: a könyvtáros–használó/olvasó kapcsolatrendszere

A) A könyvtáros

A könyvtáros princípiuma a férfi, aki mint „ős-könyvtáros” az értelem, a tudás szimbóluma. Tehát nemcsak a tudásvagyon őrzője, hanem maga is tudás-birtokos. Nemcsak adminisztrálja e javakat, át is lényegül velük. Bölcsesség, magány, csend, elzárkózás – ezekkel jellemezhetjük a férfi dominanciájú könyvtárat.

Minél befogadóbb a könyvtár, annál több a női könyvtáros. (Lám, újabb szimbólum: a befogadó könyvtár és a nő szexuális szimbolikája.) Minél közösségibb hely a könyvtár, annál fontosabbak a női könyvtárosok. Jellemezzük ezt a befogadó könyvtárat is: otthonos, olvasóbarát, segítőkész.

Ha mi a jelképek kedvéért nemüket megjelölve beszélünk a könyvtárosról, tudnunk kell, mindkettő egyformán pszichikus fontossággal bír a felhasználóra. A könyvtárlátogató számára a könyvtáros kétnemű lény: egyszerre látja benne a bölcsét és a

segítőt. Tapasztaljuk is, hogy éppen ezért egyszerre is várja el tőlünk mindkettőt! A könyvtáros figuráját a maga teljességében fogja fel. Kell-e szebb szimbólum, mint hogy bennünk egyszerre látja *Kallimakhoszt* és a „könyvtáros *Marika néni*”?

A könyvtárhoz köthető legismertebb jelkép is kettős. Bár a bagoly dominánsabban a női attribútumok szimbóluma (Hold, éjszaka) de képviseli a férfi jegyeket is (mágia, bölcsesség).⁵

B) Olvasó/felhasználó/látogató

Elnevezéseik egyszerre természetesekek és szimbolikusak. Tekinthetjük úgy e kifejezéseket, mint amelyek önmagukban semmi jelentésértelmezést nem hívnak elő. Csupán funkcionális és egzisztenciális értelemben jelölik meg a könyvtárat igénybevevőt. Könyvtári és érzelmileg semleges kontextuson belül szabadon cserélgetve is egyértelmű a jelentésük. De használhatjuk őket valamelyes szándékkal, tulajdoníthatunk nekik hangulati különbségeket, figyelhetünk arra is, amit az elnevezések sugallnak. Rendezhetjük őket hierarchiába, szívesebben alkalmazva egyik vagy másik megnevezést. Bizonyos szituációkban, például a hangoskönyvet kölcsönző, a zenei szolgáltatást igénybevevő, az interneten kereső „olvasó” esetében egyértelmű, hogy szimbolikus jelentéssel bír a kifejezés.

Az, ahogy az emberek dekódolják a könyvtár jelentését, a könyvtáros szerepét, az mindig attól függ, kik és hogyan használják őrzött, közvetített információit.

Sokan, akik nem láttak valójában könyvtárat, műalkotások és egyéb közvetítőnyelvek segítségével alakítják ki képüket, ráutalódva arra, hogy e közvetítőknak éppen milyen hívóképre volt szükségük.

Azt tudjuk, más a használók és más a könyvtárosok könyvtára. A könyvtáros könyvtárat szakmai etalonok írják le, a használó szimbolikus konstrukciót hoz létre. Persze ez nem zárja ki, hogy a könyvtárosok is szimbólumokban gondolkodjanak könyvtárukról vagy a könyvtárról.

Tehát a használó inkább érzékeli a könyvtárat, mint tanulmányozza. A működés szempontjából mellékes jellemzőből számára néha kulcselem lesz, és sok ilyen fontos elemből áll össze az általa látott könyvtár-jelenség. A könyvtár használója nem gondolkodik a könyvtárról, hanem benyomásait fordítja le szimbólumokra.

Az egy fogalom, sok reprezentáció kategóriájába tartozik tehát a könyvtár, és benne a könyvtáros és a felhasználó.

C) Kapcsolat, párbeszéd

A könyvtár a múlt, a jelen és a jövő közötti kommunikáció szimbóluma. A mai értelemben vett könyvtáros–olvasó közötti párbeszéd kezdetei a public library megszületéséig nyúlnak vissza. Az ún. *felhasználói civilizáció* a XIX. század közepétől alakult ki. A könyvtáros és a felhasználó párbeszédében a szimbólumok mint üzenetek jelennek meg.

Feltehetjük a kérdést: mire figyel fel a felhasználó a párbeszédben? Az információra, a könyvtárosra, a közegre, ahol a párbeszéd zajlik? Ne vegyük könnyedén: mindenre. A falrepedéstől a határozottságunkon, a hanglejtésünkön át a dokumentum szagáig és az információ releváns voltáig mindenre egyszerre.

A könyvtáros és a felhasználó párbeszédének önmagában ugyanis nincs jelentése. Jelentésekkel mi ruházzuk fel. A párbeszéd a személyiségünkötől, a viselkedésünkötől, a szituációtól és az adott kultúrától töltődik meg jelentéssel.

Az alábbi párbeszédet egyik hallgatóm⁶ gyűjtötte.

- *Szeretném kikölcsönözni ezt a könyvet!*
- *Hmm... Kérem a kártyáját.*
- *Igen, adom.*
- *Október tíz.*
- *Tessék?*
- *Október 10. Akkorra kell visszahozni!*
- *Köszönöm, viszontlátásra!*

Gondoljunk csak bele: milyen jelentésekkel töltődött fel ez az egyszerű dátum: október 10.

De eltekintve a konkrét párbeszédetől, most elemezzük ennek csupán az első mondatát:

„*Szeretném kikölcsönözni ezt a könyvet!*” Kanonizált szöveg, naponta számtalanszor elhangzik. A használatba adás-vevés párbeszédének általános nyitó mondata. A könyvtáros itt általában csak reagáló–végrehajtó szerepben van. A működési rendszerre következtethetünk belőle (kölcsönzés folyik, nem virtuális a könyvtár). A „*szeretném*” szó udvariassági formula, a jóindulat megnyerésére szolgál, hiszen az olvasó nagy valószínűséggel biztosan tudja, joga van kikölcsönözni a dokumentumot. A „*kikölcsönözni*” szó a zárt tér, a függőség szava. (Erről alább még bővebben.) Az „*ezt*” mutató névmás használata nyomatékosíthat, alkalmas a saját identitás megfogalmazására és tudtul adására, az önkifejezésre („én ilyent olvasok”).

Most nem térek ki rá, csak utalok arra, érdemes átgondolni, milyen tartalmakat szimbolizál az, hogy a könyvtáros és a felhasználó párbeszédében ki, mit, mikor, miért és hogyan kérdezhet, kérhet.

Összességében: a párbeszédés kapcsolat alapja a szolgálat, de ez nem a fűszeres és a vevő kapcsolata. A jó könyvtár fokmérője nem a felhalmozás, hanem a szolgáltatás, a felhasználói igényekre való megfelelés. Reflexív viszony áll fenn olvasó és felhasználó között.

2. metszet: az interakciók szimbolikája

A beíratkozás, a kölcsönzés és a referenzmunka szimbolikus tartalmait tekintjük át röviden a következőkben.

A) A beíratkozás

Általános struktúrája:

- A látogató megkéri a könyvtárost (asszisztenst) „írja be.”
- Elkéri az iratait.
- Lefényképezik.
- Beíratkozási díjat kérnek tőle.
- Elmondják az alapvető információkat és tájékoztatót adnak.
- A beíratkozó aláírásával erősíti meg, hogy elfogadja a használat feltételeit.
- Átadják a beíratkozást igazoló kártyát.
- A látogató elhagyja a pultot.

Nézzük, mindez mit kommunikál, milyen szimbólumrendszer rakódik rá erre a szerkezetre? Erősen megkülönböztet két szerepet. Az egyik a „még be nem engedett”, passzív, alávett pozíciójában. A könyvtáros szimbolikusan egy kártya ellenében átengedi a teret. Beavatási aktust is szimbolizál a cselekvéssor, ez az epizód a beíratkozó számára a társadalmi integráció egyik eseménye: résztvevő lesz.

Összességében: a könyvtár a könyvtáros által gondozott gyűjtemény a beíratkozott számára elérhetővé válik. Előfeltétele a társadalomban való részvétel (azonosító iratok) egy kiérdemelt jog (életkor, állampolgárság, keresőképesség) és egy pénzzel megváltott eszköz (beíratkozási kártya). A beíratkozás kodifikáló eszköz.

B) A kölcsönzés

A kölcsönzés ideiglenes és jelképes birtoklása a gyűjtemény átengedett elemeinek. Korlátok, rendszabályok, biztosítékok és szankciók írják körül. Mindezek sugallják a könyvtár információ-monopóliumát a felhasználóval szemben, továbbá azt, hogy a könyvtáros rendelkezik a dokumentum távollétének idejéről. A zárt tér reprezentációja a „vissza kell hozni a könyvtárba” (a „könyvládába”/bibliotheca) kifejezés. A prézensz könyveken a piros csík: a kerítéssel védett javak szimbolikája.

A beíratkozás, a kölcsönzés párbeszédeinek többsége tekintélyi viszonyokat képez le. A dialógusok szavai, a szakma nyelvezete ma még többségében egy zárt tér reprezentációi. A párbeszéd szavai a függőség szavai: *BEíratkozás, deziderátum, előjegyzés, félretenni, használó, hozzáférés, igény, kérelőlap, KIKölcsönzés, könyvtári ellátás, látogató, leltári szám, meghosszabbítás, tartozás, VISSZAhozni.*

Karikatúrák szimbolikus üzenetei hordozzák a kölcsönzők ezzel kapcsolatos kommentárját.

Kép: Randira viszik a könyvtáros lányát. Az anya az ajtóból utánuk szól: „*Elvárom fiatalembert, hogy kilencre hozza vissza a lányom, mert különben óránként fizet egy ötcentest!*”⁷

Kép: A visszahozott könyvek asztalánál könyvtáros és olvasó, a háttérben bitófa, s éppen akasztanak egy olvasót. Szöveg: „*A késedelmet mi nagyon komolyan vesszük ebben a könyvtárban Mr. Wilson.*”⁸

A karikatúrák érzelmi tartalmakat fejeznek ki. Indukcióik kitüntetett pontja a kölcsönzési késedelem retorziója. A templom és a palota szimbóluma mellett itt megjelenik egy trivializálódási folyamat. Az olvasó fogyasztóként, a könyvtár(os) bürokrataként viselkedik.

C) A referenzmunka

Ez a tevékenység az információkeresés aktusainak színtere, amely a reflexivitást szimbolizálja, azt, hogy a könyvtár kérdezhető. A technikai referenz nem más mint adaptációk sora; a mechanikus struktúrában való kalauzolás, de a lényegi tájékoztató munka már problémamegoldáson alapul, hipotézisek, mentális műveletek, szekvenciális gondolkodás jellemzi. Bármelyikről is legyen szó, az olvasó a legnagyobb fontosságot tulajdonítja a referenzmunkának. A szakma is, mert a rutin feladatokkal ellentétben ez testesíti meg a könyvtáros kreativitását. Szimbolikus teremtésnek tekinthetünk minden felhasználásra átadott releváns információt. A „sokasodjatok és gyarapodjatok” csendes gesztusának.

A referenzmunka a könyvtár formális struktúrájának a magva. Kommunikációs nehézségeit, kényes helyzeteit, továbbá szépségeit és kihívásait több tényező okoz-

za. Tevékenységi szférája a legösszetettebb, párbeszédes helyzetei a legkülönbélebbek. A tájékoztató könyvtáros a „megszólítható”, ő a szolgáltatói szervezet reprezentánsa. Munkája bizalmi viszonyt, diszkréciót tételez fel. A beíratkozás és kölcsönzés kapcsán említett tekintélyi viszonyok hangsúlyosan megtöltődnek a felelősség elemeivel. Ugyanakkor a státuskülönbség itt a legkevésbé látványos. Az olvasó, státuszát tekintve, egyenrangúbb fél egy referenzs interjúban, mint a beíratkozáskor. A tájékoztató könyvtáros inkább tartózkodik az olvasókkal szimbolikusan is egy térben, mint a kölcsönzőpult erődítménye mögött dolgozó kollégái. A tájékoztató könyvtáros a legnagyobb „területi jogokkal” rendelkezik. Ez is alkalmas arra, hogy presztízsét meghatározza. Nem ritka, hogy a tájékoztatók szubkulturaként élnek munkahelyi közösségükben, ennek a sajátos feladatukon túl az is oka lehet, hogy gyakran más végzettséggel (is) rendelkeznek, mint kollégáik.

A számítógépes keresés sok mindent megváltoztatott. A valamikor a tájékoztató könyvtárhoz fordulók ma egymagukban begépelik a keresőszót, és a több ezres találatok sem keserítik meg az önállóság mámorát. Pedig a számítógép nem tud visszakérdezni: „Pontosan mit keres? Bizonyos abban...? Érdekl-e a...?”

Jövőbeli párbeszéd

A jövőbeli párbeszédet várhatóan erősen átlényegíti az, hogy a könyvtár forrásai már nem csupán közjavak lesznek, hanem piaci értékkel bíró javak. A felhasználó egyre gyakrabban válik láthatatlanná, a technika elnyeli a hagyományos párbeszéd alkalmait. Aktívabb szerepvállalás vár a könyvtárosokra a felhasználók számára történő információ közvetítésben és előállításban.

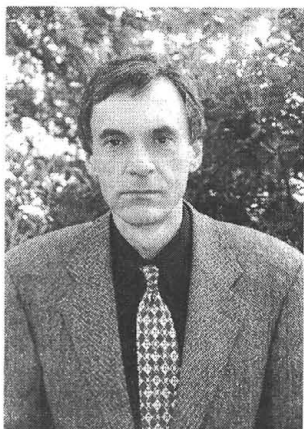
A könyvtárak és használók egy szimbólumokkal telített kultúrán keresztül nyilvánulnak meg. A könyvtár és partnerei kapcsolatrendszer struktúrájára szimbolikus tartalmak rakódnak. Bár koronként és könyvtártípusonként változik a könyvtárat használók és a könyvtárosok közötti partnerségi kapcsolat, s a közvetítői funkciók is időnként újradefiniálódnak, mégis a könyvtár és működése – mint viszonylag állandó társadalmi jelenség – szükségképpen hordoz tartós képzetársításokat.

JEGYZETEK

- 1 Forrás: <http://ludens.elte.hu/~bonora/lib>[2007.04.12.]
- 2 Giuseppe Arcimboldo (1530–1593): *Il Bibliotecario* (ca. 1566) *A könyvtáros* (Skoklosters, Svédország) forrás, pl.: www.ingetaconnect.com
- 3 Forrás: <http://www.cartoonistgroup.com>[2007.04.16.]
- 4 <http://ludens.elte.hu/~bonora/lib>[2007.04.12.]
- 5 Andrews, Ted: *Az állatok szimbolikája*. Pécs, Alexandra, é.n. 205. p.
- 6 Balassa Krisztián: Október 10. Szemináriumi dolgozat. Kaposvári Egyetem PFK, 2006.
- 7 <http://www.offthemark.com/correctionns/corrections02.htm>[2007.05.15.]
- 8 <http://www.cartoonstock.com/directory/librarian.asp>[2007.05.15.]

Kihívás és megtiszteltetés

Interjú Sebestyén György professzorral,
az ELTE Informatikai és Könyvtártudományi Intézetének
vezetőjével

– Mélyen tisztelt professzor úr, mindenekelőtt szívből gratulálunk egy évvel ezelőtti professzori kinevezéséhez. Örömteli esemény volt, hogy – oly sok idő után – a könyvtártudománynak ismét igazi (ahogy annak idején hivatalosan is megjelölték: rendes) professzora van. Sok szempontból tarthatjuk jelentősnek ezt a kinevezést. Elsőül mindjárt azért, mert szakmánkra, hivatásunkra vet jó fényt; jelzi, mintegy megpecsételi a könyvtártudomány egyenrangúságát a többi tudományéval. Természetesen azért is örvendetes, mert személy szerint Ön már rég „megérdemelte”. Mind tanszékvezetői, mind intézeti munkája, mind oktatási tevékenysége, mind tekintélyes publikációi után ez már „járt” Önnek. A gratuláció után elő-

ször azt kérdeznénk: miként, milyen állomások közbejöttével jutott ehhez a legmagasabb tudományos ranghoz. Miben látja a jelentőségét, és milyen lehetőségeket tartogat Önnek ez a kinevezés?

– Nagy kihívás és egyben óriási megtiszteltetés volt számomra, amikor az ELTE Bölcsészettudományi Kara meghirdette tanszékünkre a professzori pályázatot. Legalább hat különböző bizottságon és testületen múltott pályázatom elfogadása. Nagyon örülök, hogy minden fórumon az „első nekifutásra” vettem az akadályt, a Magyar Akkreditációs Bizottság is egyből elfogadta pályázatomat, és ezt követően mind a kari tanács, mind az ELTE szenátusa elsöprő többséggel szavazta meg előterjesztésemet.

Professzori kinevezésemet 2006. szeptember 4-én vehettem át Sólyom László köztársasági elnök kezéből a Néprajzi Múzeum aulájában, csodálatos érzés volt ezen a kivételes, ünnepi alkalmon részt venni. A mai napig a fülemben csengenek a köztársasági elnök szavai, aki beszédében többek között a professzori kinevezés jelentőségét így méltatta: „Egyetemi tanárságra jutni a legmagasabb elismerés

és pozíció, amit egy tudós tanár, egy tanító tudós elérhet. Ez egyben a legszabadabb pozíciók egyike, amelyet a szellemi autonómia fémjelez, és amelyet a tanítási és a kutatási szabadság alkotmányos joga garantál. Ehhez járul, hogy a kontinensen, és Magyarországon is, az egyetemi tanár a közvéleményben igen nagy megbecsülést élvez.”

– Szakmánk első számú képzőhelye, egyik legfontosabb tudományos centruma az Ön tanszéke, illetve intézete. Arra kérjük, mutassa be ezt a szellemi képző műhelyt, amelynek létéről persze sokan tudnak, de amelynek tevékenységét, működési körülményeit közelebbről csak kevesen ismerik. Mi a helye ennek az intézetnek az egyetemen belül? Mi a helye és funkciója a tanszéknek az intézeten belül? Milyen egységekből épül föl stb.?

– Professzori kinevezésemet 2007-ben egy másik, igen megtisztelő megbízatás követte: az intézeti és kari tanács, valamint az ELTE szenátusának szavazata és javaslata alapján négy évre kineveztek az Informatikai és Könyvtártudományi Intézet igazgatójának.

Talán nem mindenki tudja, hogy az ELTE Bölcsészettudományi Karán négy évvel ezelőtt létrejött az Informatikai és Könyvtártudományi Intézet. Az intézet alapításának ötlete, valamint az elnevezés is tőlem származik. Miért álltam elő ezekkel a kezdeményezésekkel? Ennek több oka is volt. Mint sok felsőoktatási intézményben, a mi egyetemünkön is egy sor átstrukturálási folyamat indult be. Ezek között fontos helyet foglalt el az intézeti szerkezet kialakítása. A tanszékek önállósága bizonyos értelemben véget ért, mert ezek egy intézet keretei között folytatták működésüket. A különböző korokat kutató és oktató történettudományi tanszékek például a történettudományi intézetbe, míg a latin, ógörög, egyiptológiai és assziriológiai tanszékek az ókortudományi intézetbe épültek be. A mi szakunk és tanszékünk azonban viszonylag egyedül állt, mind a szakterületét tekintve, mind pedig a szoros és egyenrangú partneri kapcsolatokat illetően. Mindenképpen el akartam kerülni azt, hogy az intézeti integráció során alárendelt helyzetbe kerüljünk, és ezzel párhuzamosan csorbuljon a szak presztízse, veszítsen markáns szakmai arculatából.

Ebből a nehéz helyzetből csak egyetlen kiút volt lehetséges, nevezetesen az, hogy egy olyan intézet alakuljon, amelynek magvát a Könyvtártudományi Tanszék képezi. Ez csak az első pillantásra tűnt merész ötletnek: ötvenöt éves múltunk, önálló PhD-programunk, valamint jó esélyünk az alapszak létrehozására – amely azóta meg is valósult –, mind-mind olyan erösségek voltak, amelyekre méltán építhettünk. Arra is törekedtem, hogy a létrehozandó intézet neve a lehető leghűbben tükrözze szakunk lényegét. Úgy érzem, ez sikerült, hiszen az Informatikai és Könyvtártudományi Intézet nagyon jól összecseng az informatikus könyvtáros szak elnevezéssel.

A kezdeményezésemre létrehozott intézet végül is négy szervezeti egységből áll. Ezek (a mi tanszékünkön kívül) a következők: az Informatikai Tanszék, amely a kar hallgatóinak általános informatikai képzését végzi oly módon, hogy kialakítsa a bölcsész hivatáshoz szükséges professzionális számítógép-alkalmazás informatikai szemléletét. Az Informatikai és Oktatástechnikai Központ feladata abban áll, hogy oktatásszervezési, informatikai és oktatástechnikai szolgáltatásokat nyújt a karnak. Egy éve csatlakozott hozzánk a nagy múltú Alkalmazott Nyelv-

szeti Tanszék, amelyet a néhai Zsilka János professzor szilárdított meg, és amely számos területen fog együttműködni tanszékünkkel.

– *Mit jelentett, mit jelent az úgynevezett bolognai folyamat az intézet, a tanszék és egyáltalán a könyvtáros képzés számára? Hogyan, miképp alakul az oktatómunka ebben a rendszerben? Milyen folyamat révén válik teljessé e szisztéma? Milyenek az eddigi tapasztalatok, vannak-e már kézzel fogható eredmények?*

– A bolognai folyamat, a többciklusú képzés és a kreditrendszer képezik a magyar felsőoktatási modernizációs reform alapját, és kétség kívül olyan témák, amelyeket nagyon sokan jól ismernek a magyar könyvtárosok közül is. Úgy érzem tehát, hogy erről itt fölösleges további részleteket mondanom, csak azt engedjék meg, hogy foglalkozási ártalom következtében egy kitűnő információforrást ajánljak azoknak, akik el akarnak mélyülni a bolognai folyamat részleteiben: a nemrég megjelent *EURYDICE* tanulmányt a bolognai folyamatról. A *bolognai folyamat nemzeti trendjei* alcímmel jelent meg 2007 májusában az EURYDICE (Európa Oktatási Információs Hálózata) *Fókuszban az európai felsőoktatás szerkezete* című kiadványa, mely a Bolognai Nyilatkozatot aláíró 45 ország felsőoktatási rendszerét mutatja be a bolognai folyamat tükrében, a 2006/2007-es referenciaévben. Letölthető az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapjáról. Fontosnak tartanám viszont azt, hogy arról beszéljünk, milyen konkrét előnyöket hoz ez az új európai felsőoktatási struktúra.

Az előnyök hosszan sorolhatók, de a legfontosabb talán az, hogy olyan képzési rendszer van születőben, amelyben az egyes szakok és diplomák az EU egész területén pillanatok alatt értelmezhetőek és összehasonlíthatóak. Ebben nagy szerepe van annak, hogy olyan képzési rendszer kerül bevezetésre, amely két fő, egymásra épülő képzési szakaszon, cikluson alapul. A két ciklus lényege, hogy már az első ciklusban (alapképzésben) szerzett fokozat szakképzettséget nyújt a munkaerőpiacon történő elhelyezkedéshez, továbbá előfeltétele a második képzési ciklusba (mesterképzésbe) történő belépésnek. Az egységes kreditátviteli rendszer pedig azt biztosítja, hogy az Európai Felsőoktatási Térségben a legsokoldalúbb és legszelebbebb körű oktatói, kutatói és főleg hallgatói mobilitás valósulhasson meg.

Még egy fontos előny van, amelyet, ha megengedik, egy kicsit részleteznék. Minden európai uniós tagországban a diplomákhoz egy szabványosított oklevél-mellékletet csatolnak, amely alapvetően fontos információkat nyújt nemcsak a szóban forgó hallgató tanulmányainak tartalmáról és előmeneteléről, hanem az azt kiállító ország oktatási és képesítési rendszeréről is. Ezek nélkülözhetetlen információk mind a munkaadók, mind az oktatási intézmények számára, és a legpontosabb objektivitást biztosítják a végzettségek és szakképzettségek nemzetközi megfeleltetéséhez vagy elismeréséhez. Azok tehát, akik 2006-tól végzik hazánkban az informatikus könyvtáros BA-t, a mester- vagy doktori képzést már más uniós tagországban végezhetik minden komplikáció nélkül, és minden esélyük megvan a sikeres külföldi elhelyezkedéshez is.

– *E bolognai rendszerre való átállásban az ELTE-n belül Önnek személy szerint is fontos szerep jutott. Miben állt ez?*

– Végtelen nagy megtiszteltetés számomra, hogy amikor körvonalazódott annak szükségessége, hogy az informatikus könyvtáros felsőfokú képzést is több-

ciklusúvá alakítsuk át, akkor a tanszékek képviselői engem választottak meg a feladatért felelős országos konzorcium elnökének.

Az informatikus könyvtáros felsőfokú képzés többciklusúvá való átalakítása igen intenzív munkát követelt nemcsak a tanszékektől, de az egész könyvtáros szakmától. Úgy érzem, hogy ez a folyamat, amelyet nyugodtan nevezhetünk történelminek, példásan gyors ütemben és a legszorosabb, legharmonikusabb szakmai összefogás keretében valósult meg. Konzorciumi elnökként csak azt mondhatom, hogy a legelkötelezettebb és legkompetensebb partnerekkel volt dolgom. És minden a tökéletes csapatmunka arany szabályai szerint haladt előre.

Ennek a kiterjedt szakmai összefogásnak a csapatmunka jellegét mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a többciklusú informatikus könyvtáros képzést beindító első ülésen, amelyet nálunk, az ELTE Bölcsészettudományi Karán rendeztek meg 2004-ben, minden képző intézmény képviseltette magát. Ezt követte az a munkaértekezlet, amelyet 2004. szeptember 22-én rendeztek meg a Könyvtári Intézet kezdeményezésére az Országos Széchényi Könyvtár VI. emeleti előadótermben.

A munkaértekezletre igen ösztönzően hatott az, hogy 2004. szeptember 1-jén hatályba lépett a kormány 252/2004. (VIII. 30.) rendelete a többciklusú, lineáris felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól és az első képzési ciklus indításának feltételeiről. A rendelet határidőket szabott meg a társadalomtudományi képzési terület társadalomismeret képzési ágába sorolt informatikus könyvtáros szak számára a képzési és kimeneti követelmények, illetve a szakindítási kérelem benyújtásával kapcsolatban. Ez azt jelentette, hogy 2005 tavaszára el kellett készülnünk mindennel ahhoz, hogy a szakindítást időben a Magyar Akkreditációs Bizottság elé terjeszthessük jóváhagyásra.

Az informatikus könyvtáros alapszak dokumentumainak kidolgozásában konkrétan tizenegy felsőoktatási intézmény vett részt. A közös munka sikerét bizonyítja, hogy 2006-ban mind a tizenegy résztvevő intézmény el tudta indítani az informatikus BA képzést (ezeknek részletei felkerültek a Könyvtári Intézet honlapjára.) De ismételnem kell azt, hogy sikerünk nem lett volna ilyen teljes, ha nem kapjuk meg a könyvtáros szakma segítségét. A teljesség igénye nélkül fel kell sorolnom a legfontosabb partnereinket: Skaliczki Judit, a NKÖM, ma az Oktatási és Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztálya vezetője, Dippold Péter, majd Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója, Monok István főigazgató az Országos Széchényi Könyvtárból, továbbá Bakos Klára, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökhelyettese és Fodor Péter, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke.

Az informatikus BA felépítéséről, tantárgyairól nem szeretnék most itt túl sok részletet mondani, hiszen az érintett tanszékek igyekeznek ezekről minél több információt nyújtani. Annyit mégis elmondanék, hogy nálunk a BA képzésen belül három szakirány van: a *könyvtörténeti* (felelős: *Voit Krisztina* nyugalmazott tanszékvezető, kandidátus), az *információ- és tudásmenedzsment* (felelős: *Kiszl Péter* egyetemi adjunktus, PhD), valamint az *EU információ szakirány* (felelős: *Sebestyén György* professzor).

Érdemesebb és érdekesebb részleteket ismertetni az informatikus könyvtáros MA/MSc képzésről, hiszen ez még sehol sem folyik, sőt a MAB még a szaklétesítési dokumentum elfogadásáról sem döntött.

Míg a BA szak bevezetésére tizenegy, addig a mesterszak indítására már csak hét intézmény vállalkozott (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Debreceni Egyetem, Eszterházy Károly Főiskola, Kaposvári Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, Szegedi Tudományegyetem, Berzsenyi Dániel Főiskola).

A mesterszak megnevezése: *okleveles informatikus könyvtáros (mesterfokú) (Master of Library and Information Science)*, a szakképzettség megjelölése: *informatikus könyvtáros (MA)*.

Lehet, hogy fárasztó, de nem érdektelen felsorolni a képzőintézmények által betervezett szakirányokat sem, amelyek a következők:

Humán informatika (tartalomszolgáltató) szakirány

Információ- és tudásmenedzsment szakirány

Internet-technológia szakirány

Iskolai könyvtáros szakirány

Könyvtári minőségmenedzsment szakirány

Közszolgáltató könyvtáros szakirány

Különgyűjtemények szakirány

Médiainformatika szakirány

Nyelvészet-i informatika szakirány

Orvosi könyvtáros szakirány

Régi nyomtatványok feldolgozása szakirány

Szaktudományi információmenedzser szakirány

Tartalomfejlesztő menedzser szakirány

Üzleti információmenedzser szakirány

Webtechnológia szakirány

A szaklétesítési dokumentum az informatikus könyvtáros mesterképzés szükségességét és módját a következőképpen határozza meg – idézem –: „A mesterszakokra (MSc, MA) vonatkozó MAB 2005/5/IV/5. számú határozata szerint az egyes szakokon a képzés céljának és tartalmának, az elsajátítható kompetenciáknak markánsan el kell különböztetniük, képzési áganként eltérő módon különbözniük kell. A most beadásra kerülő mesterszakunk az alapképzési informatikus könyvtáros szakra épül, és elnevezésében is az informatikus könyvtáros MA szerepel, több, lehetséges, az egyes képzési helyeken konkretizálható szakiránnyal. Ugyanakkor – speciális feltételek teljesítése mellett – lehetővé kívánjuk tenni, hogy nem informatikus könyvtáros BA végzettségűek is választhassák az informatikus könyvtáros MA-t, tekintettel a szak interdiszciplináris és más tudományokat magába integráló és ugyanakkor segítő jellegére. Döntésünket indokolja az a tény is, hogy a szakterületünk és különösen könyvtáraink mindig is építettek munkatársaik más tudományokban megszerzett jártasságára.”

– Abban, hogy immár tucatnyi könyvtári PhD-sel bír a szakmánk, az Ön műhelyének kimagasló érdemei vannak. Úgy gondoljuk, valami egészen sikeres, egyedülállót valósított meg? Szólna a PhD-képzés helyzetéről, perspektíváiról?

– A rendszerváltozás után – nyugati mintára – bevezették a PhD-képzést, és 1997 óta az ELTE könyvtártudományi-informatikai tanszéke nyújt könyvtártudományi, illetve informatikai PhD-képzést. A PhD-képzés bevezetése, elfogadtatása és elindítása alapvetően Voit Krisztina elévülhetetlen és rendkívüli érdeme. Én

három év múlva kapcsolódtam be a képzésbe, amikor is 2000. március 16-án az ELTE BTK Doktori Tanácsa kinevezett a könyvtártudományi PhD-program vezetőjének.

Nagy múlttal, komoly hagyományokkal és kimagasló eredményekkel rendelkező program irányítását bízták rám. Nem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy a könyvtártudományi tanszéken a bölcsészdoktori doktori képzés 1958 és 1964 között 164 disszertációt védtek meg kollégáink. És arra is emlékeztetni szeretnék, hogy az egyetemi (bölcsészettudományi) doktori képzéssel párhuzamosan a Magyar Tudományos Akadémián is folyt tudományos képzés és minősítés. Köztudott, hogy a Tudományos Minősítő Bizottság által megadott fokozatok (kandidátus és akadémiai doktor) minden tekintetben jóval magasabb szintű besorolásokat és szélesebb körű jogosultságokat adtak megszerzőiknek, mint az egyetemi doktorátus. Az MTA által kiadott tudományos fokozatokat a tanszék teljes munkaidőben alkalmazott tanárai közül tizenegyen szerezték meg.

De térjünk vissza a jelenhez, a rendszerváltozás után bevezetett és az ezredfordulón kibontakozó PhD-programunkra. 2007-ig összesen tizenöt hallgatónk szerezte meg a PhD-fokozatot. Nemcsak a programvezetőként, de tanárként is lehetőségem nyílt ezen eredmények elősegítéséhez. Amit a legérdekesebbnek találok, az a témavezetői tevékenység.

PhD-témavezetőként igyekeztem mindent megtenni annak érdekében, hogy növendékeim ne csak sikeresen teljesítsék tanulmányi kötelezettségeiket, ne csak szigorlatokat legyenek képesek letenni, de olyan disszertációkat írjanak, amelyek kimagasló színvonalukkal lefegyverzik az opponenseket, és kivívják a védési bizottságok által adható legkitűnőbb értékeléseket. Nagy öröömre szolgál, hogy eddig kerekén tíz azoknak a tanítványaimnak a száma, akik megszerezték a PhD-fokozatot, és ráadásul mind a tízen summa cum laude minősítéssel. Tizenegy további tanítványom tette le a doktori szigorlatot, ugyancsak summa cum laude minősítéssel, és ezekhez a számokhoz még hozzá kell adni azt a további több mint tíz hallgatómat, akik már meg tudták szerezni az abszolutóriumot. Hétéves doktori programvezető tevékenységemben ezeknek az eredményeknek örülök a legjobban.

– Talán nem túlzás részünkről, ha azt állítjuk e beszélgetés után, hogy átfogó képet kaptak olvasóink az ELTE Informatikai és Könyvtári Intézetének tevékenységéről és személy szerint Sebestyén György professzor munkájáról. Köszönjük a tájékoztatást. További eredményes munkát és az eddigiekhez hasonló sikereket kívánunk!

A mumus már a könyvtárban van...

Gondolatok

Heit Gábor Versenyképesség az Európai Unióban című előadása után

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 2007. szeptember 12-én „Versenyképes ország – versenyképes könyvtárossal” címmel konferenciát tartott az Országos Széchényi Könyvtárban. *Heit Gábor Versenyképesség az Európai Unióban* címmel tartott gondolatébresztő előadást; az ott elhangzottak alapján és azok hatására készült az alábbi írás.

Versenyképesség

Mint minden intézmény, a könyvtárak, és mint minden szakma, a könyvtárosság sem kerülheti el, hogy egyre intenzívebben foglalkozzon a versenyképesség, a verseny kérdéseivel, amellyel szemben félelmet, gyanakvást tapasztalunk.

A posztindusztriális társadalmi, gazdasági átalakulás, az információs technológia folyamatos fejlődésének hatására a gazdaság és a politika szereplőinek figyelmé felé fordult, hogy miben rejlik egy ország, egy régió vagy település sikeressége.

A hazai és nemzetközi szakirodalomban, ahogy azt Heit Gábor is kiemelte, a versenyképesség fogalmának definiálásban jelentősen eltérő álláspontok vannak¹: gyűjtőfogalom, nemzetgazdasági (makro) szintű, és mivel forprofit, vállalati, üzleti szervezetek köthető, kérdés, hogy nonprofit, vagyis nem üzleti szervezetek szereplői esetében lehetséges-e róla beszélni.² Mivel a versenyképesség fogalma több aggregációs szinten is értelmezhető, beszélhetünk vállalati, iparági, helyi, regionális, nemzeti vagy globális versenyképességről.³

A versenyképesség a termelési és üzleti tevékenység olyan mértékű bevételt eredményező színvonala, amely a befektetett alapoknál, a munkánál, valamint a K+F (Kutatás+Fejlesztés) tevékenységnél a tevékenység tartós fenntartását eredményező hozamokat, profitot, bért és keresetet biztosít.⁴

Versenyképes az, aki...

Heit Gábor előadásában rámutatott arra, hogy azok a versenyképes vállalatok, amelyek társadalmilag elfogadható normák betartása mellett, a számukra elérhető erőforrásokat képesek egyre nagyobb nyereséggé átalakítani úgy, hogy a működést befolyásoló környezeti változásokat folyamatosan elemzik, és az elvárásokhoz megfelelően alkalmazkodnak.⁵

A versenyképesség tárgyalásakor alapnak szokták nevezni *Michael Porter* magyarul is olvasható művét, a *Versenysstratégiát*⁶. A szerző szerint egy ország kompetitív előnyét a hazai gazdasági környezet négy, egymással szorosan összefüggő adottsága teszi lehetővé:⁷

1. Tényezőellátottság: megfelelő termelési tényezők megléte, képzett munkaerő, infrastruktúra ahhoz, hogy megfelelő iparágakban versenyezhesen (emberi erőforrások, természeti erőforrások, tudás, tőke).
2. Keresleti viszonyok: a hazai kereslet hatása az adott iparág termékeire és szolgáltatásaira.
3. Kapcsolódó és beszállító (háttér) iparágak: nemzetközi szinten is helytálló képes beszállító háttéripar megléte vagy hiánya.
4. Vállalati stratégia, struktúra és verseny: a vállalat alapítás- és irányítás nemzeti feltételei, a hazai verseny természete.

Ez a négy „belső” tényező együttesen alkotja a „nemzeti gyémántot”, amihez két külső változó is tartozik: a kormányzat és a véletlen szerepe.⁸

A nemzeti versenyképesség és a vállalati versenyképesség tárgyalásában azonban *Paul Krugman* hangsúlyozta, hogy nemcsak értelmetlen koncepciónak tartja egy nemzet versenyképességének állandó tárgyalását, de szerinte a fogalom folyamatos emlegetése „veszélyes megszállottsággá” is válhat: szerinte a versenyképesség csak vállalatok esetében létezik, hiszen a versenyképtelen cégek tönkremennek, míg az államok vagy nemzetek nem szoktak csődbe menni.⁹

Versenység és szervezet

A versenyképesség társadalmi, gazdasági és kulturális kérdése mellett lényeges, hogy az adott vállalat, intézmény milyen szervezeti felépítéssel és milyen szervezeti adottságokkal rendelkezik. Heit Gábor szerint a sikeres üzleti szervezetek mellett, hogy képesek befektetőik és ügyfeleik számára folyamatosan növekvő hozzáadott értéket termelni, nemcsak kiemelkedő teljesítményt nyújtó vezető csapatokat állítanak össze, hanem termékeikkel és szolgáltatásaikkal piaci elsőbbségre tesznek szert versenytársaiktól jól megkülönböztethető arculat kialakításával, folyamatos innovációval.

A versenyképességet, szervezeti kiválóságot meghatározza az eredményorientáció, a vevő- és ügyfélközpontúság, a vezetés és célok állandósága, a folyamatok és tények alapján való irányítás, az alkalmazottak fejlesztése és bevonása, a folyamatos tanulás, az innováció és fejlesztés, a partnerkapcsolatok fejlesztése, és felelősség érzés és -viseles a társadalom iránt.¹⁰

Már ezen a ponton elgondolkodtatott minket az előadás arról, amiről könyvtárszakmai körökben hosszú idő óta folyik a diskurzus, hogy egy könyvtár esetében (szinte) ugyanezek a tényezők befolyásolják az intézmény sikerességét és egyben versenyképességét:

- a használóközpontúság már évek óta a sikeres könyvtárak vezérelve;
- a szolgáltatási és munkafolyamatok leírása (folyamatközpontúság), a különféle statisztikák és felmérések elemzése, a projekt- és csoportmunka egyre általánosabbá válik;

- a kötelező és a szakmai fejlődés érdekében önként vállalt továbbképzések, a partnerek azonosítása és a kapcsolatok tudatos fejlesztése – mind visszaköszönő fogalom a minőségi könyvtári munka és szolgáltatások elkötelezettjei számára.

A minőségfejlesztéssel foglalkozó intézmények folyamatosan képesek ezeknek a folyamatoknak az elemzésére, fejlesztésére a PGTT-analízissel, a SWOT-analízissel, fejlesztési területek kijelölésével, stratégiai tervek készítésével, benchmark-kal.¹¹

Az új típusú dokumentumok és publikációk, a változó felhasználói igények alapvetően változtatták és változtatják meg a könyvtárak használatát. A technológiai fejlődés, az információk többfajta felhasználásának és hozzáférésének változása új együttműködési lehetőségeket takar, egyetlen szervezeten belül, illetve több szervezeten, intézményen keresztül is. Dániában, az Aarhusi Egyetem Állami és Egyetemi Könyvtárában a változást érintő stratégia kidolgozásánál *Michael Porter* elemzési modelljének egyszerűsített változatát használták. A felhasználók, szolgáltatók, helyettesítő szolgáltatók és az új piaci szereplők meghatározóak arra az (egyik) alaptételre, amit kiindulásként el kell fogadni: a jövőben a könyvtárak egymás versenytársai lesznek, megszűnik egyes dokumentum- és információszolgáltató központok monopóliuma, a felhasználók a legjobb és a legolcsóbb utat fogják választani az információk erőforrások eléréséhez.¹²

Ahhoz, hogy egy könyvtár megfelelő stratégiával legyen képes felmérni saját lehetőségeit és versenyképességét, képesnek kell lennie felmérni felhasználóit mint partnereket, a különböző szolgáltatókat (akik között versenytársak is lehetnek), a helyettesítő szolgáltatásokat (amelyek kiegészíthetik a könyvtári feladatokat), és az új szereplőket a piacon, illetve magát a könyvtárat, mint a piac új szereplője hálózati központként, vagy elektronikus kiadóként. A könyvtár egyre jobban felhasználóorientált lesz, inkább, mint gyűjteményorientált, vagyis a hozzáférés fontosabb lesz, mint a tulajdonlás.¹³

Mint Heit Gábor előadásából megtudtuk, az Európai Unióban a vállalatok besorolásánál a motivációs index („Motivational Index” vagy „People Growth Index”) a CDP¹⁴-alapú szervezeti audit alapadatának minősül. Értékéből pontos következtetéseket vonhatunk le a szervezeti teljesítmény minőségére vonatkozóan:¹⁵

- világbjánok vállalat „World Class” (A Motivációs Index értéke 85% felett),
- csúcsvállalat „Top Company” (A Motivációs Index értéke 65 és 84% között),
- átlagos vállalat „Average” (A Motivációs Index értéke 52 és 64% között),
- gyenge vállalat „Poor Company” (A Motivációs Index értéke 30 és 51% között),
- működésképtelen vállalat „No Go Company” (A Motivációs Index értéke 29% alatt).

A könyvtárak esetében is elképzelhető lenne az ehhez hasonló osztályozás, besorolás. A minőségi könyvtári szakfelügyelet bevezetésével, egységes szempontrendszer kialakításával, meghatározott értékelési módszerekkel az egymáshoz hasonló feladatokat ellátó magyarországi könyvtárak közül is lehetnének Magyar Bajnok Könyvtárak, Csúskönyvtárak, Átlagos és Gyenge Könyvtárak, Működésképtelen Könyvtárak. Ennek a minősítésnek az alapján a jó minősítést elért könyv-

tár munkatársai büszkék lehetnének saját teljesítményükre. sarkallva őket arra, hogy a színvonalat megtartsák, vagy irányt adhat a fejlesztésre, további munkák, stratégiák végiggondolására. Amennyiben az eredmény kevésbé kiemelkedő, ideális esetben a minősítésből nemcsak a könyvtár munkatársai vonhatnak le további feladataikhoz következtetéseiket, hanem a fejlesztéshez szükséges anyagi és egyéb erőforrásokhoz tartozó segítség megadásának átgondolására készítené a támogatók, a fenntartók és a működési környezet más intézményeit is.

A „külső” változásokkal szinte párhuzamosan a mai intézményekben, szervezetekben fontos az alapvető szervezeti változás, mivel a környezet, a piac és az elvárások a szervezetek versenyképességét „túlélési tényezővé” tették.¹⁶ Ennek a tényezőnek képezi alapját a vezetők és intézményi dolgozók kérdésköre.

A versenyképesség tíz kulcs-sikertényezője

Richard Florida, az Egyesült Államok példáján bemutatva, a regionális gazdasági fejlődést a kreativitással, a kreatív munkaerő jelenlétével magyarázta. Legfontosabb állítása szerint a globalizációval párhuzamosan felértékelődni látszik a lokalitás, vagyis a hely szerepe, és a prosperitás zálogát a 3T-ben, azaz a *tehetségben, a technológiában, és a toleranciában* vélte felfedezni.

A tehetség röviden a rendelkezésre álló humánerőforrás minőségét, a technológia az adott terület gazdasági-technológiai fejlettségét foglalja magában: a tolerancia azt a befogadó és inspiratív társadalmi-kulturális környezetet jelenti, amelynek alaptulajdonságai a nyitottság, az alkotás és a siker társadalmi megbecsültsége, tisztelete, illetve az egymás iránti tolerancia, az egyéni és kisebbségi vélemények elfogadása. A boldogulás első számú erőforrásának tehát a kreatív munkaerő tekinthető.¹⁷

Heit Gábor előadásában részletesen ismertette a motivációt meghatározó tíz kulcs-sikertényezőt:

- a munkatársak közti támogatás mértékét,
- a felelősségvállalást,
- az elkötelezettséget,
- a bizalmat,
- az elismerést,
- az elfogadást,
- a teljesítményt,
- a tanulást,
- az érdekeltséget,
- a célkitűzést.

Hangsúlyozta, hogy olyan vezetési és szervezési dimenziókról van szó, amelyek a menedzsment által komolyabb technikai vagy pénzügyi befektetés nélkül is fejleszthetők. Az egys sikertényezők magas vagy alacsony értéke jól jellemzi az intézmény szervezeti kultúráját.

A sikertényezők megléte, hiánya, illetve azok nagyságrendje és aránya könyvtári környezetben – egy újabb cikk vagy szakmai konferencia témája lehetne és lesz is, reményeink szerint.

Szembenézni a mumussal...

Tudásalapú gazdaságunkban és társadalmunkban a versenyképesség feltételei folyamatosan változnak, ezért a vállalatok és könyvtárak vezetőinek, munkatársainak a szervezet tudás-előállító és -közvetítő jellegét, a tudáslétrehozás globális kooperációját, az innováció támogatását és az egyén, illetve csoport kreativitásának kibontakozását kell erősítenie.¹⁸

A különböző értékek megváltozása hosszú, esetleg generációkon életén keresztül zajló folyamat is lehet. A magyarországi intézmények azonban különösen nehéz helyzetben vannak: a tehetetlenség és a változtatás kényszere egyszerre van jelen életükben.¹⁹

A különböző fejlesztéspolitikák és koordinációpolitikák egyeztetése, az erre irányuló céltudatosság hiányzik, bár érzékelhető egyfajta „globális trend”. A láthatatlantól való félelem, egy már másik szférában megjelent fogalom és a hozzá tartozó trendek nem ismerete, a tőle való elzárkózás kétségtelenül negatív hatással is lehet a nonprofit szférára.

A gazdaság és a társadalom nagy része hatalmas változáson ment keresztül, de sok-sok intézmény, számos alapvető struktúra (kisebb vagy nagyobb részben), változatlan maradt. Ez a változatlanság azonban nem sokáig tartható fenn, és ha nincs megfelelő lépés, az elkövetkezendő néhány év, esetleg évtized által felkínált lehetőség szertefoszlik.²⁰ Ezért szembe kell nézni a változással, amit a versenyképesség jelent a könyvtár és a könyvtáros számára: a változásoktól való szorongást, a láthatatlan, rossznak tartott „mumustól”²¹ való félelmet valamilyen módon fel kell oldani mind egyéni, mind intézményi, mind társadalmi szinten.

JEGYZETEK

- 1 A versenyképesség rövid összefoglalóját adja Bakács András tanulmánya, amely „A hazai közlekedési hálózatok hatékonysága, versenyképessége növelésének lehetőségei a nemzetközi tapasztalatok alapján” című kutatási projekt keretén belül készült. In: Bakács András: Versenyképesség koncepciók. [on-line] [idézve: 2007. szeptember 20.] [Elérhető: <<http://vki3.vki.hu/~tfleisch/~haver/szakirodalom/haver-BAKACS-final-031109.pdf>>]
- 2 Heit Gábor előadása [Az előadás meghallgatható: <<http://vod.niif.hu/index.php?lg=hu&mn=archive&eid=72&sm=listevent>>]
- 3 Bakács András i. m.
- 4 Ecostat [on-line] [idézve: 2007. szeptember 21.] [Elérhető: <<http://www.ecostat.hu/kiadvanyok/mikroszkop/54.html>>]
- 5 Heit Gábor előadása i. h.
- 6 Porter, Michael: Versenystratégia: iparágak és versenytársak elemzési módszerei. Budapest, Akadémia K. 1993. Újabb kiadása: 2006.
- 7 Porter infrastruktúrán a közlekedési hálózatot, a távközlési hálózatot, a bankrendszert valamint az egészségügyi és a kulturális ellátó rendszereket érti. In: Bakács András i. m.

- 8 Ebbe beletartozik minden olyan hatás, amelyre sem a kormánynak, sem a vállalatoknak nincsen befolyása, például háborúk, a külső politikai környezet hirtelen megváltozása. új találmányok megjelenése. In: Bakács András i. m.
- 9 Bakács András i. m.
- 10 Heit Gábor előadása i. h.
- 11 Heit Gábor előadása i. h.
- 12 Mark, Niels: Könyvtárközi kölcsönzés a hibrid könyvtárban – meddig él ez a szolgáltatás? [on-line] [idézve: 2007. szeptember 21.] [Elérhető: <http://mt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1014&issue_id=36>]
- 13 Mark, Niels i. m.
- 14 CDP: Európai Versenyképességi Vizsgálat, 10 nap alatt elvégezhető komplex, kérdőív alapú szervezeti audit. Bővebben ld.: <http://www.iqc.hu/content.php?GRP=CDP&lang=hu>
- 15 Heit Gábor előadása i. h.
- 16 Herneczki Katalin: Leadership vagy leadershit? [on-line] [idézve 2007. szeptember 20.] [Elérhető: <<http://www.cons.hu/index.php?menu=cikk&id=496>>]
- 17 Ságvári Bence: A versenyképesség európai dimenziói. [on-line] [idézve 2007. szeptember 21.] [Elérhető: <<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-01-ko-Sagvari-Versenykepessag>>]
- 18 Heit Gábor előadása i. h.
- 19 Ságvári Bence i. m.
- 20 Ságvári Bence i. m.
- 21 A mumus vagy bubus a magyar néphiedelemben gyerekeket ijesztgető láthatatlan lény. Legtöbbször a sötétséggel hozzák összefüggésbe, magáról az alakjáról nincs leírás, más népek hiedelemvilágában sem. Rosszindulatú szellemlény, a köznyelvben máig is gyermekek fenyegetésére használják, pl. „Ne sírj, mert elvisz a mumus”, „Hallgass, mert jön a mumus”. [on-line] [idézve: 2007. szeptember 30.] [Elérhető: <<http://hu.wikipedia.org/wiki/Mumus>>]

Mender Tiborné-Sárközi Andrea Bernadett

Olvasás felsőfokon?

Benyomások az egyetemisták olvasáskultúrájáról*

Idén májusban, egy esős szombaton kétszeresen fellélegeztem. Egyrészt azért, mert már régen nem esett, és tudtam, hogy a földek sóvárognak a csapadékért. Másrészt pedig azért, mert – hosszú idő után – ismét levelező, pontosabban másoddiplomás hallgatókat vizsgáztathattam hagyományos tárgyaimból (olvasás- és művésztársociológiából). A vizsgázók jóval fiatalabbak voltak nálam, de mintegy másfél–két évtizeddel idősebbek voltak azoknál a nappalis hallgatóknál, akiket általában tanítok. Megdöbbenve és megkönnyebbülve vettem észre, hogy a kollégák még azt a XX. századi kulturális övezetet képviselik, amelyből én, a jó hatvanas is táplálkoztam egykor, és amelytől – az egyetemi produktumokat illetően – már kezdtem elszokni. A tanulási és vizsgázási kultúra olajozottabb és lényeglátóbb volt, és *az elhangzott író- és művésznevek mögött többnyire jól érzékelhető volt a befogadói tájékozottság fedezete*. Nem akarok igazságtalan lenni: levelező vizsgázóimat a mutatósabb és intelligensebb feleletekben nyilván korábbi tanulmányi tapasztalataik is segítették. (Bár első végzettségük meglehetősen tarka képet mutatott: korántsem volt általános a humán iskolázottság.)

Tudom, nem túl szerencsés, ha saját nappali tagozatos hallgatóimra kezdek panaszkodni, azokra a főleg szociológiát tanuló bölcsészhallgatókra, akiknek a szellemi-jellembeli épüléséért magam is felelősséggel tartozom, és akiknek kulturális hiányosságai saját munkám kudarcait is jelzik. De ha már a főiskolások–egyetemisták olvasáskultúrájáról, ennek lehetőség szerinti előremozdításáról vállaltam cikket, nem vonatkoztathatok el annak a mintegy negyed évszázadnak tapasztalati anyagától, amelyre a magyar felsőoktatás különböző terepein és posztjain (főiskolán, egyetemen, doktori iskolán, nappali–levelező–esti oktatásban, óraadóként, főállású és vendégtanárként) tettem szert.

Hogy legyen fogódzónk, valami elindulási pontunk, amelyhez mérhetjük a későbbi benyomásokat (magamét és másokét), hadd idézzem föl a Központi Statisztikai Hivatal 1962-es nagy olvasásvizsgálatának tanulságát: akkor az egyetemi hallgatók aktuális olvasmányainak szerzőlistáját a következő írók vezették: *Jókai Mór, Thomas Mann, Lev Tolsztoj, Alexandre Dumas, Mórá Ferenc, Németh László, Victor Hugo, Mihail Solohov, Guy de Maupassant, Móricz Zsigmond*. (Mit olvasunk? KSH, 1965. 24. p.) Tehát a hegyek akkor még jól láthatók voltak és büszkén uralták a képet. Az évek előrehaladtával azután a csúcsok egyre inkább ködbe vesztek. Mindinkább úgy éreztem, hogy például Tolsztoj *Anna Kareninájának* emlegetését, amely befogadásszociológiai fejtegetéseim egyik kedvenc példája volt, a hallgatók

* Ezzel az írással folytatjuk 2007. augusztusi számunkban megkezdett, a fiatalok olvasáskultúrája fejlesztésének lehetőségeiről szóló sorozatunkat.

padsoraiból egyre üvegesebb tekintetek fogadják. Tolsztoj mellé e tekintetben lassan a XIX. század, majd a XX. század első felének magyar klasszikusai is egyre inkább felzárkóztak, különösen Mikszáth Kálmán és Móricz, akiket a fiatalok egyre inkább összekeverték a felvételi vizsgákon. Azután a kilencvenes évek elejétől erősödni kezdett az a benyomásom, hogy egyes olyan XX. századi írók körül, akik még a hatvanas–hetvenes években – a főiskolásokon kívül – a városi, tanultabb olvasóközönség soraiban is – meglehetősen népszerűek voltak (pl. Németh László, Thomas Mann stb.), szintén erősen megritkult a levegő, s hogy a nappali tagozatos hallgatóim (akkortájt ez elsősorban könyvtár szakos hallgatókat jelentett) nem nagyon olvassák, főleg nem nagyon szeretik őket. Amikor megkérdeztem, miért nem, némi vonakodás után azt mondták, hogy azért, mert műveik nehezen bontakoznak ki, hosszúak és unalmasak. Az egyik kollegina kölcsön is adta nekem Ken Follett Katedrális című regényét, amely ugyan szintén hosszú volt, de szerinte jól példázza, hogy manapság hogyan kell jó regényt írni. El is olvastam, hogy közelebb kerüljek hallgatóim ízléséhez. A regényt művelődéstörténeti szempontból nagyon érdekesnek találtam, emberi relációit azonban kietlennek és kegyetlennek. (Felidéződtek bennem Passuth László ugyancsak művelődéstörténeti ihletésű kispolgári bestsellerei, amelyek jórészt diktatúrában születtek ugyan, mégis békésebb, idillibb módon ábrázolták a régmúlt világokat, mint a szabad nyugati demokrácia piaci terméke. Változnak az idők, változnak a bestsellerek is!)

Ahogy teltek-múltak az évek, úgy éreztem, hogy valamiféle kulturális vákuum kezd kialakulni köztem és huszonéves hallgatóim között, és mindig örültem, hogy ha levelezős vagy estis hallgatókkal hozott össze a sors (ők általában szintén könyvtár szakosok voltak): velük jobban szót tudtam érteni. Ami a verseket illeti, már régóta éreztem a műnem presztízisének csökkenését. Nemcsak a felméréseinkből, hanem közvetlen tapasztalataim alapján is. Évtizedek óta van egy szokásom: arra kérem az óra elején a hallgatóimat, hogy nyújtsanak át valami szellemi ajándékot – mondjuk, valami rövid szöveget – a többieknek. Ahogy az évek múltak, megfigyelhető volt a versek fogyása a prózai szövegek javára, végül pedig azoknak a hallgatóknak a végszes megfogyatkozása, akik erre a feladatra egyáltalán vállalkoztak. Múlt ősszel a Dunakanyarból autóztunk haza hatéves unokánkkal, és a feleségem (aki egyébként nem bölcsész végzettségű, de jó magyar tanára volt annak idején) mondani kezdte unokánknak a *Toldi estéje* nyitó sorait:

*Őszbe csavarodott a természet feje,
Dérré vált a harmat, hull a fák levele,
Rövidebb, rövidebb lesz a napnak útja,
És hosszúkat alszik rá, midőn megfutja.*

A következő (talán művelődésszociológiai) szemináriumi órán – kb. 15 fiatal előtt – felolvastam az első két versszakot, és megkérdeztem, ki írta. Nem szívesen részletezném a találgatásokat, de azt el kell árulnom, hogy nem jutottunk el Arany Jánosig. (Az is kiderült egyébként, hogy zömük nem is tanulta a középiskolában a Toldi estéjét.) Mint ahogy a *Vojtina ars poeticáját* sem, amelyből más alkalommal idéztem fel – a vers címével együtt – néhány sort, és amely „produkcióm” ugyancsak hamvas értetlenség fogadta. No de hát nem csak (XIX. századi) klasszikusokból áll a világ, ezt nekem is be kellett látnom, és közelebb jöttem a mához. Azonban

szomorúan tapasztaltam, hogy a néhány évvel ezelőtti helyzethez képest egyre kevesebben ismerik Nagy László nevét, de Örkény Istvánét is, hogy prózaírórt is említsek. (Mindkettőjük a művészetszociológia tárgyban kap szerepet: az előbbinek emblematisztikus versét – *Ki viszi át a szerelmet* – értékszociológiai szempontból elemezzük, az utóbbinak több művéről készült befogadásvizsgálat.) Pilinszky János és Kányádi Sándor kissé nagyobb ismertségnek örvend, de egyetemünk Pilinszky Jánosról elnevezett előadótermében olvastam már fel olyan Pilinszky-„alapverseket”, amelyeket a száz fős hallgatóság zöme nem ismert. (Mint ahogy legutóbb ugyanott rejtély maradt, hogy Kányádi – Illyés Gyulának ajánlott – *Krónikás énekének* záró sorai: „*potomság / a többit / megírja ha megírja más / zizegni kezd zizegni kezd / a hajdani / a majdani / kukoricás*” – materiálisan a segesvári csatatér melletti (feletti) kukoricásra utalnak. Régebben – mondjuk, öt-tíz éve – e nem könnyű kérdésnek azért mindig akadt két-három megfejtője.) És ha valaki azt gondolja, hogy a fiatalok a kortárs irodalom bős olvasása miatt hanyagolják a régieket, ki kell, hogy ábrándítsam: a sokszor emlegetett mai neveket (Esterházy Péter, Kertész Imre) inkább csak hallomásból ismerik; bár kétségtelen, hogy leginkább e témakörben érhetik az embert kellemes meglepetések: vagy két éve az egyik kislány Varró Dániel *Gombfociballada Tandori úrnak* című versét olvasta fel óra eleji ajándékként. Végül jobb, ha nem bolygatjuk a társművészetek kérdését: a festészettel, zeneművészetrel stb. kapcsolatos ismeretek fogyatékoságait, ezek a művészetszociológiai stúdiumok során külön kérdések nélkül is felettébb nagy számban derülnek ki. (Mondjuk, Giotto nevének kiejtésében egy-egy referátum során.) És ugyancsak ne bolygassuk az internet segítségével készült szemináriumi és szakdolgozatok általános színvonalát, ez – a differenciált írás- és fogalmazási készség, a szerkeszteni- és érvelni-tudás teljesítményeivel együtt – önálló elemzés tárgya lehetne.

No de miért lennének meglepőek ezek a tapasztalatok, amikor Vasy Géza az ELTE magyar szakára jelentkezők olvasáskultúráját már a kilencvenes évek elején nagyon sekélyesnek, és a felvettek szellemi munícióját is rendkívül hiányosnak találta? Íme a hiánylistája: „*Az alapművek ismerete, például Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Móricz Zsigmond, Arany János művei közül egynél-kettőnél többnek az olvasása. A régi magyar irodalom ismerete. (A mai ifjak számára [...] az Ady előtti kor már réginek számít.) Némi világirodalmi tájékozottság. (...) Irodalmi és történelmi, művelődéstörténeti adatismeret. Némi tudás egy-két társművészetről. Memoriterek. Mai folyóiratok ismerete. S mindezek elrendezésének képessége, az összefüggések felismerése.*” (Vasy Géza: *Olvasatlan olvasatók?* In: *Olvasásra nevelés és pedagógusképzés.* Szerk.: Nagy Attila. Bp., 1994. 16. p.) Hát igen: az én mostani hallgatóimat már azok a tanárok taníttatták (jól-rosszul) az olvasás szeretetére, akiről Vasy Géza a fenti látteleletet adta!

Persze most következhetne egy hosszú gondolatsor olyan fejleményekről, amelyek indokolhatják a tapasztalt jelenségeket: hogy időközben megváltozott az irodalom és a művészetek társadalmi szerepe, mert végre megszűnt a politikával való kényszerházasságuk; hogy paradigmaváltás zajlott le a médiumok, az információközvetítő csatornák világában; hogy megváltozott az emberek értékrendje, életmódja, és – mindezekből adódóan – megváltoztak az olvasási szokások is stb. Ez mind igaz, de a kérdés azért fennmarad: helyes-e, ha a körülöttünk zajló modernizációs folyamatok vonatkozásában elmulasztjuk a „kettős könyvelést”, és csak a pozitívumokat, a technicizáció diadalait, a „haladást” ünnepeljük, az információ-

áramlás sebességét és szélességét értékeljük, de mélységét nem; és szemet hunyunk a szellemi–lelki értékvesztés, a haszonelvű elsivárosodás és az elmélyült művészeti élményszerzésre és gondolkodásra való képtelenség egyre szaporodó példái fölött?

Ne feledjük: a réteg, amelynek közegeiben ezt az értékvesztési folyamat fenti példái elősorakoztak, az a jövőndő magyar értelmiség, a saját élményvilágomat illetően annak is a humanóriákhoz, társadalomtudományokhoz közelebb álló része. Vagyis a jövő „olvasatőröiről” van szó, az ő olvasáskultúrájukról! És az ő vállukat nyomja még egy másik felelősség is, amelyről eddig még nem esett szó: rajtuk és utódaikon áll vagy bukik, hogy számíthatunk-e ebben az egységesülő világban a magyar nyelvhez kötődő kulturális értékek hosszú távú fennmaradására, vagy a nyelvekre is kiterjedő globalizációs folyamatok a magyarból idővel olyan konyha-nyelvet faragnak, amelyet csak az iskolázatlanabb rétegek fognak majd használni, és amely már nem lesz alkalmas differenciáltabb és elvontabb jelentéstartamok közvetítésére. Ezért, amikor 2004 májusában beléptünk az Európai Unióba, Babits szavaival figyelmeztettem hallgatóimat arra, hogy az ő felelősségük immár, és a jövőndő magyar értelmiségé, hogy az egyébként oly régóta áhított integrációs folyamatok közepette meg tudják-e őrizni sajátos nyelvünkre épülő irodalmunkat. Ahogy Babits írja: „*Hogy szolgálhatom az emberiséget, ha meg nem őrzök magamban minden színt, minden kincset, ami az emberiséget gazdagíthatja? A magyarság színét, a magyarság kincsét!*” És mindjárt hozzát teszi: „*De mily balga volnék, ha ugyanakkor más színt, más kincset el akarnék vetni, vagy meggyengíteni!*” (Örökké ég a felhők mögött) Babitsnál együtt volt minden, ami az ideális (ha van ilyen!) kulturális befogadáshoz szükséges: a más kultúrákra való nyitottság, és a saját nemzeti kultúra iránt érzett – elmélyült identitáson alapuló – szeretet és felelősségtudat. Vajon mindez együtt lesz-e az utódokban is? A helyzet ünnepélyességét és drámaiságát két vers felolvasásával igyekeztem kiemelni a hallgatóimnak, ezek a versek voltak hivatottak képviselni mindazon értéket, amit „rajuk bízam”. Az egyik Berzsenyi *Fohászokodás* című verse volt; hadd álljon itt első versszaka:

*Isten! Kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke ohajtva sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.*

E verset a kommunizmus évtizedei alatt nem tanították, nem csépelelték közhelesre. Most itt áll előttünk a maga borzongató fenségességével, és a modern lélektan szemszögéből is hitelesen. A másik Arany János *Vásárban* című verse volt, amelyben a paraszti realizmus, a nosztalgikus fájdalom és a himnikus honszeretet hangja együtt szólal meg egy Alföldről jött parasztszekér láttán:

*Rég nem látta bizony vidámnak e nyájt,
Minden nyara – új seb – a régire fájt:
De talán most e nagy mezei jószág
Áldást hoz az egyszer: szép Magyarország.*

Az imént egy kivételes alkalomról beszéltem. De mi történik az agy és a szív „porhanyósításának” hétköznapjaiban? Említettem már, hogy az utóbbi években

gyakorlatilag elfogytak az önként felolvasók, úgy hogy – szembeszegülve a közömbösség áramlatával – magam váltam felolvasóvá, és a korábban csak alkalmoszerű „fellépéseim” után ma már óráról-órára készülök valami szöveggel. (Ez nem is olyan egyszerű, mert egy szemeszterben hat tantárgyam van, és a hallgatóságuk között elég sok az átfedés, vagyis nem olvashatom fel mindenütt ugyanazt.) Ezek között friss olvasmányélmények és évről-évre visszatérő, bizonyos dátumokhoz vagy témákhoz köthető szövegek (versek, rövidebb szépprózák, illetve esszéreszletek) egyaránt akadnak. Néhány példát mondanék a visszatérő szövegekre. Halottak napja előtt például rendre előveszem Kányádi másik (Jékely Zoltánnak ajánlott) *Krónikás énekét*, annak is a végét, a *Rilke*-adaptációt:

*A lombok hullnak, hullnak, mintha fönt
a messzi égnek kertje hervadozna:
nemet-legyintve hullnak mind halomba.
S a csillagok köréből elbolyongva
Magányba hull a súlyos égi föld.
Mi mind lehullunk. Nézd emitt e kart.
S amott a másik: hullva hull le minden.
De Egyvalaki végtelen szeliden
Minden lehullást a kezében tart.*

Karácsony előtt – mások mellett – Lászlóffy Aladár Fohász az emberért és Márai Sándor Mennyből az angyal című verse is sorra szokott kerülni, a húsvétot általában Pilinszky-versekkel vezetem be (*Harmadnapon, Piéta, Introitusz*), és anyák napja előtt nem mulasztom el – Szerb Antal *Száz vers* című antológiájából – Georges Duhameltől a *Florentin Prunier balladájának* felolvasását. Ha kisebbségpszichológia elnevezésű tárgyamban az identitástudat különböző rétegeiről (családi, lokális, nemzeti stb.) esik szó, kiváló illusztrációt találok Tamási Áron Szülőföldem című munkájának következő soraiban: „Ilyenformán most már mind együtt vagyunk, akik a család legbelső körében élünk, s mint nehezen áttelelt madarak, úgy bújunk a régi fészekben össze. (...) Ahányan vagyunk, óriási hangszernek a húrozatát adjuk. De még inkább lehet, hogy a nemzet forrásai között kicsi, tiszta forrás vagyunk, melynek vizébe székely tündérek már rengeteg ideje járnak fürödni.” (Mentor Kiadó, 1997. 119. p.) A délvidéki magyarok sorsát tárgyaló szeminárium nem lenne teljes Domokos István Kormányeltörésben című verse, a nyugati magyarságról szóló szeminárium pedig Márai Sándor Halotti beszéde és Cs. Szabó László néhány rövid esszéje nélkül. Az ötvenhatos forradalom ünnepkörének gazdag irodalmi anyagából olyanokat igyekszem válogatni, amelyeket mintha kevésbé szoktak volna idézni, mint például Füst Milán megrendítő vallomását (*Zokogni szeretnék*), Németh László *Emelkedő nemzet*, Albert Camus *A magyarok vére*, Nagy Gáspár és Petri György Nagy Imre-versei stb. Mostani tavaszi szemeszteremet pedig Lázár Ervin *Az élet titka* című mese-novellájával zártam, erre unokám könyvében leltem rá, és beleszerettem. (Én a szemesztertől, az író viszont az élettől búcsúzott benne...)

Míndez persze csepp a tengerben, ezeknek a felolvasásoknak a hatása – jól tudom – rendkívül korlátozott: a szöveg csak egyszer hangzik el az óra elején (a notórius későn jövők rendre le is késik), a közvetítő csak gyarló tanár, nem előadóművész stb. De az elsődleges cél nem is az előadás magával ragadó ereje

lenne, hanem valami olyan fajta makacs jelzés, mint a bányában rekedtek kitarító kopogása: *védd eszedbe, hogy az olyan fajta értékek, amelyet most itt hallasz, nagyon fontosak egy tartalmas, értelmes, harmonikus élet leéléséhez!* És vannak olyan élményeim, amelyek azt igazolják, hogy ezeknek a kis akcióknak az értékorientáló szerepe nem teljesen hatástalan. Valamikor a kilencvenes évek derekán történt egyszer (szintén könyvtár szakosok körében), hogy egy kollegina valami kis „trendinek” gondolt, szellemeskedő, de elég lapos szöveget adott elő valami ismeretlen szerzőtől. Megköszöntem neki, majd felolvastam egy Kányádi-verset. Erre ő „ilyet is lehet?” felkiáltással visszakéredzkedett a katedrára, tárcája egyik rekeszéből elővett egy gondosan összehajtogatott papírlapot, és felolvasta róla Kányádi Sándor *Valaki jár a fák hegyén* című versét. Bevallom, ezt az esetet azóta is pedagógiai pályafutásom nagy pillanatai között tartom számon.

Szubjektív befejezésnek ez talán jó is lenne, de hát szólni kell még legalább egy problémáról, amely nem oldható meg az ismertett pozitív „partizán-akciókkal”. A felsőoktatásban manapság a nemzetközi egységesítés felé mutató, hatalmas méretű szerkezeti átalakítás folyik. De a nagy tektonikus mozgások között háttérbe szorulnak olyan, egyáltalán nem lényegtelen kérdések, hogy a jövő diplomásai emelt szintű (?) szaktechnikusok legyenek-e vagy értelmiségiek? S ha netán az utóbbi mellett döntünk, milyen pedagógiai, módszertani elképzeléseink vannak a szakinformációkon és a tömegközlelési eszközök által közvetített tömegkultúrán túlmenő tudás és műveltség átadásáról? És arról, hogy a felsőoktatásba érkezőket hogyan tanítjuk meg végre a differenciáltabb tartalmú szövegek értő olvasására? Hadd idézzem zárásul egyik tudományegyetemünk fiatal és tehetséges oktatójának a közelmúltban hozzám írt levelét: *„Sok szemináriumon a szövegek szóról szóra való értelmezésével töltöm az időmet, s most úgy látom, hogy a szövegértési nehézségek gyökere szóértési problémákból adódik a hallgatóinknál. Csak a közhelyek ismerősek nekik, azokra a nyelvi panelekre gondolkodás nélkül ráismernek, s képesek folytatni, de gyakran nagy nehézségeket jelent visszavezetni őket a szavak jelentéséhez. Lehet, hogy ezért nem tudnak olvasni sem. Szébb napokat kívánok mindnyájunknak!”*

Ez utóbbi jókívánsághoz – némi borongó szkepticizmussal – magam is csatlakozom.

Gereben Ferenc

A Gyerekirodalmi Adatbázis bemutatása

„Valamint a házat is alulról kezdik építeni...”

(Benedek Elek)

Szülők, nagyszülők gyakorta tették fel a Magyar Olvasástársaság tagjainak azt a kérdést, tudnánk-e nekik segíteni abban, hogy értékes, színvonalas olvasnivalót adjanak gyermekeik, unokáik kezébe. A felnőtt családtagokon kívül az óvónők, tanárok és könyvtárosok is azzal fordultak hozzánk, hogy adjunk valamiféle útmutatót ahhoz, hogy értékálló könyvekkel ismertessék meg a rájuk bízott gyerekeket. Ezért hát egyre sürgetőbbé vált egy, a gyermek- és ifjúsági könyveket számba vevő, és azok tágas körében eligazító kiadvány elkészítése.

A könyvpiacon sok tetszetős, szemet gyönyörködtető, a gyermekeket színvilágával elvarázsoló, csalogató, ám gyakorta talmi csillogású kiadvány található. Ezek és a valódi értéket képviselő, színvonalas művek között azonban igencsak nehéz eligazodnia a témában járatlan, ám jó szándékú felnőtteknek, akik vélhetően már maguk sem tudják emlékezetükben felidézni azt az első pillanatot, amikor az olvasástudásnak arra a szintjére értek el, hogy már nem kellett bajlódniuk a betűk felismerésével, hanem gondolataik szabadon szárnyalhattak az író, költő által megfogalmazott, ábrázolt színes világban. Ha azonban valaki eljut arra a szintre, amikor az olvasás már élménnyé válik, soha nem tudja ezt az érzést mással helyettesíteni, hiszen általa egy gyönyörű világ részesévé válik, egy olyan birodalomé, amely mindig befogadja a hozzá segítségért, gyógyírért fordulót. Többek között ennek az érzésnek a feltáplálása is célja volt Magyar Olvasástársaságnak akkor, amikor Péterfi Rita vezetésével, a háromtagú (Bartók Györgyi, Hölgyesi Györgyi, Kis Klára) lelkes csapat elkészítette a Gyerekirodalmi Adatbázist, amelyet a Népmese Napjához kapcsolódóan mutattak be az Országos Széchényi Könyvtárban. (2005 óta szeptember 30-án, Benedek Elek születésnapján ünnepeljük a Népmese Napját.)

A Gyerekirodalmi Adatbázis azonban nem minden előzmény nélkül való, hiszen 1995-ben jelent meg az *Olvass nekem!* című kötet (Bocsák Veronika, Benkő Zsuzsanna, Hölgyesi Györgyi munkája), amely szintén a Magyar Olvasástársaság gondozásában és támogatásával, a Trezor Kiadónál jelent meg, és amint azt alcíme is jelezte, kalauz kívánt lenni a gyermekkönyvek útvesztőjében. Ez a kötet az 1988 és 1993 között megjelent gyermek- és ifjúsági könyvekről közölt ismertető válogatást. A szerkesztők szándéka akkor is az volt, hogy a szülőknek, óvónőknek, pedagógusoknak és minden meseszerető felnőttnek megkönnyítsék az eligazodását a gyermekkönyvek sűrűjében. A válogatás nyolcszáz, a gyermekirodalom legértékesebb kötetéről szóló rövid ismertetést, és ezek legfontosabb cím- és meg-

jelenési adatait tartalmazta, életkor szerinti bontásban. A kötetnek – magán a válogatáson túl – egyik nagy erénye a bevezető tanulmány volt, amely többek között összefoglalta azokat az ismereteket, amelyeket a felolvasásról, a televíziózás vagy olvasás dilemmájáról, a gyerekek irodalmi ízlésének kialakulásáról vagy az olvasóvá nevelésről tudni érdemes.

A könyv megjelenése óta eltelt közel tíz esztendőben egyre-másra érkeztek a visszajelzések, ezek szerint szükség lenne egy újabb, az 1995-ös munkához hasonló válogatásra, amelyben az azóta eltelt időszak könyvtermését kellene áttekinteni. Ekkor jutott a Magyar Olvasástársaság arra az elhatározásra, hogy forrást teremt a kötet folytatására. Az első kiegészítés 2000-re elkészült, ám a papírformátumú megjelentetésnek anyagi korlátai voltak, ezért a kézirat sokáig kézirat maradt. 2005-ben adódott lehetőség arra, hogy a Magyar Olvasástársaság pályázzon az anyaggal, és ekkor ismét belevágtunk, pontosabban szólva folytattuk a megkezdett munkát. Így állt össze az a csaknem 750 tételt tartalmazó, annotációkkal ellátott, gyermek, és ifjúsági könyveket számba vevő címlista, amely egyfelől (kb. 1/3 részben) a 2000-ig összegyűjtött anyagot is tartalmazta, másfelől (2/3 részben) kiegészült a 2000 és 2005 közötti időszakban megjelent, válogatott kötetekkel. Sajnos, sikertelenül pályáztunk, ám ez csak időlegesen szegte kedvünket, mert a munkában résztvevőkként valamennyien tudtuk, hogy előbb-utóbb meg kell találnunk azt a formát, amely alkalmas arra, hogy az anyagot megismertessük a nagyközönséggel is. Így jutottunk arra az elhatározásra, hogy más információt hordozó eszközt kell választanunk, hiszen a nyomdai költségek nem teszik lehetővé, hogy ismét papírformátumban jelentessük meg a kiadványt. Kézenfekvő volt tehát, hogy elektronikus, az interneten bárki számára hozzáférhető adatbázis formájában kell „célközönségünk” elé tárni az anyagot. E mellett szólt az a tény is, hogy az adatbázisba való szervezés az általunk meghatározott, többszemponút keresést is lehetővé teszi.

A válogatás nem minden nehézséget nélkülöző, de mindenképp örömteli munkáját a fent említett háromtagú csapat végezte el. Valamennyien több évtizedes tapasztalattal, éles szemmel, nagy gyakorlattal rendelkeztek ahhoz, hogy minőségi válogatás születhessen. És miért járt nehézségekkel ez a munka? Leginkább azért, mert ítéletet kellett hozni, véleményt kellett mondani a könyvekről. Az igazán jó alkotásoknál ez nem is jelentett problémát. De mi történt akkor, amikor elbizonytalanodott a szerkesztő? Ekkor bizonyosodott be, hogy milyen nagy haszna van annak, ha egy-egy kötetet többen is láttak, többen is elolvastak, mert így meg lehetett vitatni a nem egyértelmű eseteket. Azt mondtuk: ajánljunk olyan köteteket, amelyeket jó szívvel adnánk mi magunk is saját gyerekeink kezébe. Mivel eredendően nyomtatott változatban gondolkodtunk, a nyomdai kiadások csökkentésének reményében jó néhány értékes művet ki kellett hagyni a válogatásból. Ennek akkor láttuk kárát, amikor már az elektronikus változatban gondolkodtunk, hiszen ez a technika nem teremt területi korlátokat. Mára már nyilvánvalóvá vált, hogy az akkor területi korlátok okán kiemelt művek az adatbázisban idővel helyet kaphatnak. Amikor a közel 750 tételt felsorakoztató kézirat megszületett, felkértük Boldizsár Ildikó mesekutatót, hogy lektorálja az anyagot. Javaslati nyomán bizonyos művek bekerültek az összeállításba, másokat viszont kiemeltünk az anyagból, és az is előfordult, hogy életkori besoroláson változtatott a szakértő. Abból a szempontból is rendkívül szerencsésnek mondhatjuk magunkat,

hogy az adatbázisba való „szervezés” nagy munkáját kitűnő kolléganőnk, Payer Barbara végezte el, aki magas szintű szakmai tudás birtokában, hozzáértéssel és valamennyi kívánságunknak eleget téve formálta, alakította olyanná az adatbázist, amelyben a többszempontú keresés – reményeink szerint – igencsak egyszerű.

A *Kezdőoldalon* olvasható *Bevezető* pontosan eligazítja az adatbázis használatát: milyen előzményei voltak az adatbázis elkészítésének, kik vettek részt a munkában, és szándékuk szerint kiknek kívántak segítséget nyújtani a válogatással. Arról is eligazítást kap az érdeklődő, hányféle szempont szerint lehet keresni az adatbázisban.

A keresés történhet a szerző vagy éppen társszerző nevének begépelésével, illetve a keresett mű címének beírásával. Ezt a keresési formát akkor érdemes alkalmazni, ha valaki egy adott szerző műveiről vagy konkrét műről szeretne tájékozódni. Az adatbázist használó által meghatározott szempontokat megadva lehet böngészni (*Böngészés*) is az adatbázisban. Itt korcsoportokra, illetve fiúknak és lányoknak, valamint a mindkét nemnek egyaránt ajánlott olvasmányokra kereshet a felhasználó.

Negyven címszóból álló, tartalmi/műfaji kategóriákat megjelölő, *tárgyszólista* néven megjelenített keresési segédletet is készítettünk az adatbázishoz. Ennek használata során a keresett kifejezés kezdőbetűjének begépelése után megjelenik a képernyőn a kínálati lista, azaz hogy milyen tárgyszavakra lehet keresni az adatbázisban. A különféle keresési szempontok szerint kapott „találatokról” a *Nyomatási nézet* segítségével listák készíthetők.

Ezen kívül a *Top 50* menüpont alatt 1–5-ig terjedő osztályzattal tudja egy adott könyvre vonatkozó véleményét kinyilvánítani a felhasználó, ezáltal felkeltve mások érdeklődését is egy-egy értékes mű iránt. Az adatbázist használók véleményét és javaslatait az adatbázis fejlesztésével, anyagának bővítésével kapcsolatos észrevételeit a *kiskla@oszk.hu* e-mail címen várják az összeállítók.

Az adatbázis bemutatásával azonban még nem ért véget a munkánk. Szeretnénk, ha a 2005 után megjelent alkotások idővel szintén belekerülnének az adatbázisba. Reményeink szerint sikerül forrásokat teremtenünk arra, hogy a folyamatos szépirodalmi bővítés mellett az ismeretterjesztő irodalomra is figyelemmel legyünk. Ezt igencsak fontosnak tartjuk, hiszen a világ dolgaiban, a tudományokban, a technikában eligazító könyvek kínálata is hatalmas. Látjuk, hogy értékes, valódi ismereteket közvetítő művek épp úgy megjelennek, mint a kevésbé igényesek és kevésbé színvonalasak, ezért kívánunk ebben a hatalmas anyagban is iránytűt adni az olvasók kezébe.

Nem adtuk fel azt az elképzelésünket sem, hogy nyomtatott formában is megjelenessük majd az ajánló bibliográfiát, hiszen nem mindenki rendelkezik internet-hozzáféréssel, és talán éppen ott lenne legnagyobb szükség a segítségre, az értő támogatásra, ahol egyébként is szűkösek a technikai és anyagi lehetőségek. Mindazonáltal reméljük, hogy az összeállítás mindazoknak az örömeire szolgál, akiknek készült: gyermekeknek, szülőknek, pedagógusoknak egyaránt.

Bartók Györgyi–Péterfi Rita

A honvédségi könyvtárak helyzete (2001–2005)

A Könyvtári Intézet Kutatási és szervezete-fejlesztési osztálya 2006-ban vizsgálta a nem nyilvános könyvtárak helyzetét Magyarországon. A nyilvános könyvtárakról érthetően sok szó esett és esik; ám a nem nyilvánosak ritkán kerülnek reflektorfénybe. E tarthatatlan helyzeten kívántunk változtatni a könyvtárak helyzetének fölvezetésével.*

Ebben a munkában e cikk szerzője a honvédségi könyvtárakkal foglalkozott: eredményeit ezúton teszi közzé.

A honvédségi könyvtárak jogi helyzete

A honvédségi könyvtárakat nem szabályozza semmilyen különleges jogszabály, sőt belső rendtartás, szabályzat sem. Az ominózus 3/1975-ös KM–PM együttes rendelet alapján, ami a nyilvántartásról, a leltározásról és a törlésről szól. Készítettek egy belső utasítást annak idején, de ez csakúgy, mint maga a rendelet. elavult.

Egy utasításról tudható továbbá, hogy életben van: a 103/2002. (HK 30.) HM utasítás a tudományos információellátás rendjéről: meghatározza többek közt a Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer (HSZIIR) működési rendjét. (Erről bővebbet a *Jövő című* fejezetben.)

A vizsgálat módszertana

A honvédségi könyvtárak vizsgálatát megnehezíti, hogy kevés közös jellemzőjük van: közös a fenntartásuk, de különböző a funkciójuk. Vannak köztük csapatkönyvtárak, ezek közművelődési szerepet töltenek be, tulajdonképpen munkahelyi könyvtárak. Némely csapatkönyvtár átmenet a közművelődési és a szak-, sőt a tudományos könyvtár között. Van orvosi, börtönkönyvtár, művelődési ház könyvtára... A különböző funkciók mentén vizsgálandó, trendeket fölállítani még óvatosan sem lehet.

Problémát jelentett az adatszolgáltatás hektikussága is. Összesen 38 könyvtártól kaptunk jelentést legalább a vizsgált időszak (2001–2005) valamelyik két évében, de csak ötötől mind az öt évben, és további kilenctől négy évben (s ezek sem

* Lásd: Vidra Szabó Ferenc: Könyvtárak a büntetés-végrehajtási intézményekben. = 3K. 2007. 6. sz.; Tóth Máté: Múzeumi könyvtárak a statisztikai adatok tükrében (2001–2005). = 3K. 2007. 8. sz., illetve következő számainkat. – *A szerk.*

közöltek mindig minden adatot). Az összesen 14 könyvtár adatait kontrollcsoportként a táblázatok végére illesztettem.

A nem nyilvános könyvtárak kutatási programjának megfelelően a vizsgált időszak öt év (2001–2005). Ez elég hosszú idő volna a lehetséges tendenciák kikapartására. Azonban a legtöbb táblázatban az adatközlők szerény száma miatt az első év (2001) ignorálandó. Jó néhány táblázatban a második vizsgált évet sem szerencsés figyelembe venni: ekkor a bázisév 2003-ra tolódik. Sajnos, ezek a problémák megnehezítették munkámat.

Nem állt rendelkezésre belső felmérés a könyvtárak állapotáról, állományáról, használatgáról, csak a statisztika sovány adataira hagyatkozhattam. Ugyanis a könyvtárak a folyamatosan zajló haderőreform áldozatai (talán ha egy nyertes közülük). A döntés egy könyvtár összevonásáról vagy felszámolásáról a csapat (bázis stb.) összevonásának, illetve megszüntetésének függvénye, és nem a könyvtár sikerességét vagy sikertelenségét mutatja.

Mit lehet tenni ebben a helyzetben? Marad a statisztika mint vizsgálódási alap, ha mégoly bizonytalan eredményeket is hoz. Meg kívánván felelni a kutatási szempontoknak, minden összesített adatot közlök. Azonban az összedatok alapján nem vonható le következtetés. Az abszolút számokból nem lehet tendenciákat megállapítani; ingadozásuk leginkább az adatközlési kedv hullámzását jelzi. Mindenesetre közlöm őket – mutatóba. A néhány ingatag, de igazságtartalmat is hordozó következtetést az átlagokból lehet levonni.

Az összes könyvtár (jelzésük: MIND) átlaga alá két kontroll sort is beillesztettem. Ezek a legalább négy éven át adatot szolgáltató 14 könyvtár összesített és átlag adatait tartalmazzák (jelzésük: HUZ). Bízom benne, hogy a két átlagsor egymást támogatva mond valami lényegest a honvédségi könyvtárakról.

Kevés értelmét láttam a könyvtárakat adataik alapján klasszisokba sorolni. A honvédségi könyvtárak, mint erről már szó volt, olyannyira elütő paramétereket mutatnak, hogy bizonyos igen önkényes csoportosításoknak kitéve sem mutatnak többet. Kivételt tettem a nyitvatartási idővel mintegy kísérletképpen: vajon meg tudok-e többet ebből a táblázatból? (Az itteni csoportosításnak legalább volt logikai alapja: a heti munkaidő.) Az eredményt ld. ott (a 4. számú táblázatban)!

A vizsgált könyvtárak

Tudományos és szakkönyvtárak (jelölve, ha huzamos adatszolgáltató [HUZ])

1. Honvédelmi Minisztérium Technológiai Hivatal Haditechnikai Könyvtár	HUZ	Budapest
2. Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal Szakkönyvtár		Budapest
3. MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság Jobbik István Szakkönyvtár		Budapest
4. MH Támogató Ezred 1. Objektum Üzemeltető Osztály Tudományos Könyvtár	HUZ	Budapest
5. MH Térképész Szolgálat Könyvtár	HUZ	Budapest
6. MH 43. Vezetéstámogató Zászlóalj Könyvtár	HUZ	Székesfehérvár
7. MH Légierő Parancsnokság Szakkönyvtára	HUZ	Veszprém

8. MH Egészségvédelmi Intézet Tudományos Könyvtár	HUZ	Budapest
9. MH Kecskeméti Repülőkórház Tudományos Könyvtár		Kecskemét

Hibrid könyvtárak

(némely csapatkönyvtáraknak föl kell vállalniuk szakfunkciókat, pl. oktatási-kiképző könyvtárak vagy parancsnoksági könyvtárak)

MŰKÖDŐ HIBRID KÖNYVTÁRAK

10. MH Kinizsi Pál Tiszthelyettesképző Központ Könyvtára		Szentendre
11. MH Savaria Kiképző Központ Könyvtára		Szombathely
12. MH Híradó Parancsnokság Könyvtár		Nagytarcsa

HIBRID, A TÁRGYIDŐSZAKBAN MEGSZŰNT KÖNYVTÁRAK

A MEGSZŰNÉS ÉVÉVEL

13. MH Alföldi Kiképző Központ Könyvtára	2004	Szabadszállás
14. MH Tapolcai Kiképző Központ Könyvtár	2005	Tapolca

Csapatkönyvtárak

MŰKÖDŐ CSAPATKÖNYVTÁRAK

15. MH Támogató Ezred 3. Üzemeltető Osztály Könyvtár	HUZ	Budapest
16. MH Támogató Zászlóalj Könyvtár	HUZ	Budapest
17. MH 32. Bp. Őr- és Díszezred Könyvtár	HUZ	Budapest
18. MH 59. Szentgyörgyi Dezső Repülőbázis Könyvtára		Kecskemét
19. MH 5/62. Könnyű Lövészzászlóalj Könyvtár		Hódmezővásárhely
20. MH 37. II. Rákóczi Ferenc Műszaki Dandár Könyvtár		Szentes
21. MH 5. Bocskai István Könnyű Lövészdandár Könyvtára		Debrecen
22. MH 5. Bocskai István Könnyű Lövészdandár Vay Ádám Kiképzőbázis Könyvtára		Hajdúhadház
23. MH 24. Bornemissza Gergely Felderítő Zászlóalj Könyvtár		Eger
24. MH 86. Szolnok Helikopter Ezred Csapatkönyvtár, Szandaszőlős	HUZ	Szolnok
25. MH 25. Klapka György Könnyű Lövészdandár Könyvtár	HUZ	Tata
26. MH 64. Boconádi Szabó József Logisztikai Ezred Könyvtára		Kaposvár
27. MH Pápa Bázisrepülőtér Könyvtár		Pápa
28. MH 1. Logisztikai és Támogató Zászlóalj Könyvtár		Veszprém
29. MH 87. Bakony Harcihelikopter Ezred Szakkönyvtára		Veszprém

A TÁRGYIDŐSZAKBAN MEGSZÜNT CSAPATKÖNYVTÁRAK

A MEGSZŰNÉS ÉVÉVEL

30. MH 101. Szigetvári Zrínyi Miklós Vegyes
Tüzérandár Könyvtára	2004	Pécs
31. MH 12. Légvédelmi Rakétadandár Könyvtára	2006	HUZ Győr
32. MH 25/88. Könnyű Vegyes Zászlóalj Könyvtár	2006	Szolnok
33. MH 40. Galga Vezetésbiztosító Ezred Könyvtár	2005	Aszód

Orvosi szakkönyvtárak

34. MH Balatonfüredi Kardiológiai Rehabilitációs
Intézet Könyvtár		Balatonfüred
35. MH Hévízi Mozgásszervi Rehabilitációs Inté-
zet Könyvtára		Hévíz

Börtönkönyvtár

36. MH Katonai Fogház Könyvtár	HUZ	Budapest

Közkönyvtár (művelődési ház könyvtára)

37. HM Kulturális Szolgáltató Kht. Stefánia Kultu-
rális Központ Könyvtára	HUZ	Budapest

Múzeumi könyvtár

38. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvgyűjtemény		Budapest

A vizsgálat nem terjedt ki mint országos szakkönyvtárra a Hadtörténeti Könyvtárra és Térképtárra; mint felsőoktatási könyvtárra a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Egyetemi Központi Könyvtárra és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar Repülőműszaki Intézet Könyvtárra.

A honvédségi könyvtárak néhány sajátossága

Arról már esett szó, hogy a funkciójukat tekintve a honvédségi könyvtárak igen változatos képet mutatnak, ezért nehéz közös sajátosságait megragadni.

A honvédség által fenntartott könyvtárak száma folyamatosan csökken az általános haderőreform következtében. Elsősorban a csapatkönyvtárak szűnnek meg, éppen az a legnagyobb csoport fogy, amiben több közös jellemzőt lehetne megragadni. Ez is nehezíti a kép fölvezetését.

A honvédségi könyvtárak helyzetének specialitásából következik, hogy nem nyilvánosak. Az egyik kivétel a Stefánia úti szabadidőközpont könyvtára: szerepét tekintve nem különbözik más, nem települési művelődési ház könyvtárától, amely területre is szolgáltat. A másik nyilvános könyvtár az MH Egészségvédelmi Intézeté; eleve kérdés, miért jelentkezett a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékére.

A működés sikeressége vagy sikertelensége nem befolyásolja a könyvtár sorsát. Jól működőket is megszüntetnek pusztán az egységek átszervezése, összevonása folytán.

Az állomány terén az átszervezések veszteséget jelentenek (a szolgáltatások terén nem, mert a szolgálандó közönség, a katonák használói tömege is megszűnik, beolvad. leszerel.) Egyetlen nyertesről tudunk, a MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság Jobbik István Szakkönyvtárat följeljesztették (2004. november 24-én nyílt meg).

A csapatkönyvtárak tulajdonképpen közművelődési könyvtárak, szerepük gyakorlatilag csak szolgáltatás; s ennek van alárendelve az állomány. Éltetőjük az, hogy míg a katona otthon, még civilként közelébe sem menne a helyi települési könyvtárnak, addig itt szorgalmasan látogatja a helyőrségit, mert még mindig jobb, mint „főkázni” (a kövezetet felmosni)... Amúgy is kevés a szórakozási lehetőség. A csapatkönyvtárakban szakmai munkáról nemigen beszélhetünk. Erre nincs sem mód, sem szükség. Főleg ha a könyvtáros gyakran költözik, átteleázó...

A tudományos és a szakkönyvtárak közül viszont azért érint keveset az állományvédelem problémája, mert a szakirodalmi megújulás és lépéstartás nagyon fontos ezen a területen. A megőrző funkcióra szinte egyáltalán nincs szükség. Tipikusan nem jellemző a műemlékkönyvtár típusa; kivétel persze a nem vizsgált országos szakkönyvtár, a Hadtörténeti Könyvtár és Térképtár, valamint a vizsgálat körébe bevont HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvgyűjteménye.

A fogyatékosok ellátása – az intézmény jellegéből adódóan – nem jelent problémát; nincs szükség sajátos állományra, eszközökre és szolgáltatásokra.

Táblázatok és elemzésük

1. számú táblázat

Az adatszolgáltatók területi fekvése

MIND = 38 könyvtár

Budapest	Bács-Kiskun	Baranya	Csongrád	Fejér	Győr-Ménfőcsanak-Sopron	Hajdú-Bihar	Heves	Jász-Nagykun-Szolnok	Komárom-Esztergom	Pest	Somogy	Vas	Veszprém	Zala
12	3	1	2	1	1	2	1	2	1	3	1	1	6	1

A magyarországi intézményekhez hasonlóan a területi eloszlás Budapest-központú. Bács-Kiskun és Pest megye megerősíti ezt az érdekes ténnyt: szintén központi fekvésűek a könyvtáraik. Mintha a végeket nem is kellene védeni. A meglepő Veszprém megye sok könyvtára; bár nyilván a Dunántúl védelmének központi fekvésű kulcsmegyéje. De akkor miért nincs egy keleti központ (mondjuk, Jász-Nagykun-Szolnok megyében)? A nyilvánosság szempontjából a táblázat érdektelen, a nyilvános könyvtárak Budapesten működnek mind (a ketten).

Szerepel-e a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékén?

MIND = 38 könyvtár

	2001	2005
szerepel	1	2
nem szerepel	37	36

Par excellence nem jellemző adat. A hadsereg funkciójából kifolyólag félig-meddig titkos bázisokon működik; a könyvtárakba sem engednék be szívesen a civil látogatókat. Még afelől is vannak kétségeim, hogy használhatnám, csak úgy az utcáról az Egészségvédelmi Intézet könyvtárát, pedig az nyilvános.

Nyitvatartási óra/hét

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (óra) 2001–2005
MIND össz.	169	540	946	1009	884	523,08	+715
MIND átlag	34	32	31	31	30	88,24	-4
HUZ össz.	169	477	470	471	451	266,86	+282
HUZ átlag	34	34	34	34	32	95,31	-2

Az átlagok halk, kiegyenlített csökkenés felé mutatnak. Összefüggésben a könyvtárosok számával megállapítható, hogy azok gyorsabban fogynak, mint a heti nyitvatartási idő; tehát a maradék szakmunkaerő egyre nagyobb terhelésnek van kitéve. Ez eddig egybevág az általános könyvtári tapasztalattal, de még a magyarországi munkavégzési viszonyokkal is, ahol több munkanélküli mellett kevesebb állásban lévő többet dolgozik. De figyelemmel egyúttal a forgalmi adatokra, látható, hogy stagnáló beíratkozott olvasószám mellett a használatok száma egyenletesen, ám biztosan csökkent, a kölcsönzött dokumentumok száma pedig a felére esett vissza! A huzamos adatszolgáltatók (HUZ) átlagcsökkenése kisebb, de ellent nem mond a tendenciának.

Az általános viszonyokkal összevetve: mind az összes munkahelyi könyvtár, mind az összes magyarországi könyvtár átlagosan 18 órát tart nyitva egy héten; ehhez képest figyelemreméltó a honvédségi könyvtárak hosszú nyitvatartási ideje.

* * *

Nyitvatartási óra/hét
(klasszifikálva a legalább négy éven át megjelenő könyvtárakat)

HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005
	a könyvtárak száma				
20 óra alatt	1	2	2	1	1
21–40 óra között	4	11	11	12	13
40 óra felett	0	1	1	1	0

Egy kis kitekintés: a HUZ-könyvtárak besorolása a következő klasszisokba:

20 óra alatt: a heti munkaidő felét sem nyitva tartó könyvtárak: jó jel, hogy ide alig sorolódik könyvtár.

21–40 óra: a heti munkaidő felé közelítő nyitva tartású könyvtárak; szinte minden könyvtár ide soroltatott.

40 óra felett: a heti munkaidőn túl nyitva tartó könyvtár; az egy, amelyik ide tartozott, sajnos, 2005-re lecsökkentette nyitvatartási idejét.

A beszerzett dokumentumok száma

MIND = 38. HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (db) 2001–2005
MIND össz.	3705	14 361	21 366	21 653	13 946	376,41	+10 241
MIND átlag	926	845	712	698	498	53,77	-428
HUZ össz.	3705	10 636	10 985	6 133	7 983	215,47	+4 278
HUZ átlag	926	760	785	472	614	66,30	-312

Pontosan követhető: ahogy egyre kevesebb a pénz, és a könyveket, dokumentumokat egyébként is az egyéb áruknál jobban sújtó infláció, drágulás egyre nagyobb, úgy esik vissza a gyarapodás majd a felére. (Vö. az állománygyarapításra fordított összeg alakulásával a 11. táblázatban!) Ami, eltekintve az első két év adatától, amikor is az adatszolgáltatók száma alacsony volt, egy helyben topog; tehát nominálisan azonos összegből mindössze 54 százaléknyi könyvet tudnak beszerezni. Ha beszámítjuk az inflációt is, amely az adott időszakban mintegy 22 százalék (és tudjuk, ezt a könyvek drágulása meghaladta!), leszögezhetjük, hogy a gyarapodásvesztés a tárgyidőszakban 3/4-es. Kontrollcsoportunk, a HUZ adatszolgáltatók kisebb arányú veszteséget szenvedtek el a beszerzés terén; de számaik pontosan mutatják az irányt: a 33 százalékos süllyedés, hozzászámolva az inflációt, azt jelenti, hogy a beszerzés a felére esett vissza a „biztos adatközlők” körében is!

A honi átlaggal összevetve: a munkahelyi könyvtárak messze a honvédségek alatt teljesítenek a beszerzés terén (280 db/könyvtár). A magyarországi összes átlaga azonban 721 db könyvtáranként! Igaz, ez az adat tartalmazza az óriás szakkönyvtárakat, a nemzeti könyvtárat, a FSZEK-et is; ehhez képest nem is rossz a honvédség által fenntartott könyvtárak átlagdarab-száma.

6. számú táblázat

Helyben lévő állomány

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (db) 2001–2005
MIND össz.	154 313	445 254	762 962	771 719	684 380	443,50	+530 067
MIND átlag	30 863	26 191	25 432	23 385	23 599	76,46	-7 264
HUZ össz.	154 313	375 933	371 515	380 779	385 606	249,89	+231 293
HUZ átlag	30 863	26 852	26 537	27 199	27 543	89,24	-3 319

A biztos leépülés elsősorban a csapatkönyvtárakat érintette: a tudományos könyvtárak (leszámítva az érthető selejtezést, pl. az MH Egészségvédelmi Intézet Tudományos Könyvtárában) megtartották állományukat, bár mennyiségi növekedést nem mutatnak. Most igazán fontos a négy vagy öt éven át adatot szolgáltatók vizsgálata: ugyanis pontosan felerészben szak-, illetve tudományos könyvtárak. Ez a tény lehet az oka, hogy sokkal kisebb mérvű a csökkenés körükben (hiszen a másik hét könyvtár csapatkönyvtár vagy közkönyvtár).

7. számú táblázat

A használók számára fenntartott számítógépek

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (db) 2001–2005
MIND össz.	15	29	65	433,33	+50
MIND átlag	1,67	1,93	3,10	185,63	+1,43
HUZ össz.	13	16	46	353,85	+33
HUZ átlag	1,86	2,00	3,54	190,53	+1,68

A honvédségi könyvtárakat egészében tekintve jellemzően inadekvát adat. Mindamelllett megállapítható, hogy az összadat impozáns növekedése feletti örömmel lehűti az átlag szerényen emelkedő volta. Próbálkozzunk a tudományos és hibrid könyvtárak adataival:

* * *

Számítógép a tudományos és szakkönyvtárakban

MIND = 17, HUZ = 6 könyvtár

	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (db) 2001–2005
MIND össz.	9	22	20	222,22	+11
MIND átlag	1,29	1,83	2,22	172,84	+0,94
HUZ össz.	7	10	10	142,86	+3
HUZ átlag	1,40	1,67	1,67	119,05	+0,27

Mindenesetre ez már valamit mondó adat. A szakszerepet is játszó és tudományos könyvtárakban az emelkedés biztos (de korántsem olyan lenyűgöző). Meg erősít véleményemben a HUZ- adatküldők idevonatkozó adata.

9. számú táblázat

**A használók számára fönntartott
internetes számítógépek**

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (db) 2001–2005
MIND össz.	10	19	50	500,00	+40
MIND átlag	1,25	1,36	2,78	222,40	+1,53
HUZ össz.	8	10	39	487,50	+31
HUZ átlag	1,33	1,43	3,55	1,86	+2,21

(Ld. az 7. táblázathoz írottakat!) Továbbá e helyt is elvégeztük a szűkebb körre (a tudományos és vegyes könyvtárakra) nézve a vizsgálatot:

10. számú táblázat

**Internetes számítógép a tudományos
és szakkönyvtárakban**

MIND = 17, HUZ = 6 könyvtár

	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (db) 2001–2005
MIND össz.	9	17	14	155,56	+5
MIND átlag	1,29	1,42	1,56	120,89	+0,27
HUZ össz.	7	9	10	142,86	+3
HUZ átlag	1,40	1,50	1,67	119,05	+0,27

Mind a számítógépek, mind az internetes számítógépek esetében az összzadat, illetve annak átlaga nem használható adat. Mégis kitapintható a lassú, de biztos növekedés tendenciája, ha a vizsgálat körét szűkebbre húzom, csak a tudományos és hibrid könyvtárak számait elemezve.

A 7–10. táblázat alapján elmondható: a magyar viszonyokkal összevetve, a munkahelyi könyvtárak átlagának (1,6 számítógép, ebből 1,3 internetes) több, mint a kétszerese, amit a honvédség nyújt könyvtárlátogatóinak. Az összes magyarországi könyvtárban ez az átlag már közelíti, de nem éri el a honvédségi könyvtárak magas átlagát. Nincs még egy könyvtártípus – leszámítva a nemzeti könyvtárat, ami ön maga is egy típus – ahol ennyi számítógép, illetve internet várna a használókat!

11. számú táblázat

Az állománygyarapítás összege (eFt)

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (eFt) 2001–2005
MIND össz.	13 245	33 866	44 698	46 660	41 178	310,89	+27 933
MIND átlag	3 311	2 258	1 596	1 555	1 584	47,87	-1 527
HUZ össz.	13 245	30 487	26 370	26 747	28 243	213,24	+14 998
HUZ átlag	3 311	2 345	2 028	2 057	2 354	71,08	-958

A kép a stagnálásé: az első két év magas számai csak azt mutatják, hogy az akkori kevés adatközlőnek szép gyarapodása volt. Ha 2003-at tekintenénk bázisévnek, a ráfordítás nominális összege változatlan volna, sőt huzamos adatszolgáltatóink esetében kis emelkedést is mutatna. A honvédség mindent megtett e téren, amit tehetett: nem vont el pénzt (igaz, nem is emelt keretet, kompenzálандó a pénzromlást). Legalább négy éven át adatot szolgáltató könyvtáraink aláhúzzák ezt az eredményt.

A honi viszonyokkal összevetve: a munkahelyi könyvtárakban költött átlag összeg 600 százalékát, az összes magyarországi könyvtár átlagának 140 százalékát fordítják a honvédségi könyvtárak beszerzésre. Az első százalékos adat nem csodálható, lehetnek előzőleg is fogalmaink a munkahelyi könyvtárak csapnivaló el-látottságáról... Ám a magyarországi átlag ekkora meghaladása lenyűgöző.

12. számú táblázat

Felsőfokú végzettségű könyvtáros

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (fő) 2001–2005
MIND össz.	4	11	21	19	17	425,00	+13
MIND átlag	2,00	1,57	1,24	1,27	1,21	60,50	-0,79
HUZ össz.	4	11	10	10	11	275,00	+7
HUZ átlag	2,00	1,57	1,43	1,43	1,38	68,75	-0,63

Ne tévesszen meg senkit a növekmény mértéke; az első évet ez esetben különösen nem érdemes figyelembe venni az adatközlők szerény volumene miatt. 2002-től az átlagot tekintve lassú csökkenés jellemzi a honvédség könyvtárait – ami a haderő-átalakítás, folyamatos leépítés következménye; ennek ellenére kiváló eredmény a könyvtárankénti 1,2 felsőfokúan képzett könyvtáros (ez az érték a huzamos adatközlők táborában majdnem 1,4)!

13. számú táblázat

Összes alkalmazott

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (fő) 2001–2005
MIND össz.	13	35	53	50	38	292,31	+25
MIND átlag	3,25	2,06	1,71	1,52	1,31	37,42	-1,94
HUZ össz.	13	29	29	26	21	161,54	+8
HUZ átlag	3,25	2,07	2,07	1,86	1,50	46,15	-1,75

Az alkalmazottak száma határozott csökkenést mutat, nyilván az általános haderőreform (haderőcsökkentés) melléktermékeként. Pozitívum, ha szabad ezt mondani, hogy a leépítések láthatólag az egyéb alkalmazotti gárdát sújtják elsősorban, s kevésbé a szakalkalmazottakat (a könyvtárosokat).

14. számú táblázat

Könyvtáros (Teljes munkaidőre átszámított létszám)

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (fő) 2001–2005
MIND össz.	11,50	28,76	43,50	44,00	34,50	300,00	+23
MIND átlag	2,88	1,92	1,61	1,38	1,23	42,70	-1,65
HUZ össz.	11,50	25,76	25,50	22,50	19,50	169,57	+8
HUZ átlag	2,88	1,98	2,13	1,73	1,50	52,17	-1,38

Erről a táblázatról ugyanaz mondható el, ami a felsőfokon képzett könyvtárosok számát közlő 12-es számú táblázatból. A növekedés megtévesztő; az első évet nem szabad figyelembe venni az adatközlők csekély száma miatt. 2002-től az átlagot tekintve a másik táblázathoz képest nem is olyan lassú csökkenés jellemzi a honvédség könyvtárait – ami a haderő-átalakítás, a folyamatos leépítés hozadéka; ennek ellenére kiváló eredmény a könyvtárankénti 1,2 felsőfokúan képzett könyvtáros (ez az érték a huzamos adatközlők táborában eléri az 1,5-öt)!

Az országos viszonyokkal összevetve: a munkahelyi könyvtárak átlagát (1,29) kicsivel meghaladja a honvédség fenntartotta könyvtárak átlaga; az összes magyarországi könyvtár átlagától (1,96) viszont kissé elmarad.

Beíratkozott olvasó

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (fő) 2001–2005
MIND össz.	1671	6828	11 530	11 271	10 144	607,06	+8 473
MIND átlag	334	402	427	364	362	108,38	+28
HUZ össz.	1671	5336	5 111	5 275	5 354	320,41	+3 683
HUZ átlag	334	381	426	406	412	123,23	+78

A beíratkozott olvasók száma csak látszólag nőtt, erre mutat, ha figyelemmel vagyunk egyúttal a használati mutatókra is. Az első vizsgálatba bevont év adata kevés (öt) adatközlő átlaga: bázisévnek érdemes 2002-öt tekinteni (17 adatszolgáltató). Így véve már más a „leányzó fekvése”, 90 százalékos a teljesítmény. Kérdés, miért nem nagyobb az esés, hiszen a személyes használat is és a kölcsönzés, főleg az utóbbi jóval kevesebb lett. Talán a csapatkönyvtárak specialitása, hogy a későbbiekben könyvtárat nem használó honvédek is könnyen beíratkoznak az elején (jó időtöltés). Alátámasztja ezt a legalább négy éven át adatot küldő könyvtárak adatgömbjeje is. Valóban, az egyedi adatokat görcső alá véve, csak három csapatkönyvtárnál találunk emelkedést.

16. számú táblázat

Beíratkozott olvasók a csapatkönyvtárakban

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (fő) 2001–2005
a)	225	327	297	473	544	241,78	+319
b)	n. a.	374	396	417	464	124,06	+90
c)	n. a.	400	622	634	543	135,75	+143

- a) MH Támogató Ezred 3. Üzemeltető Osztály Könyvtár Budapest
 b) MH 86. Szolnok Helikopter Ezred Csapatkönyvtár Szandaszőlős Szolnok
 c) MH 25. Klapka György Könnyű Lövészdandár Könyvtár Tata

17. számú táblázat

Személyes használat

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (eset) 2001–2005
MIND össz.	19 136	56 839	94 966	97 707	87 419	456,83	+68 283
MIND átlag	3 827	3 343	3 517	3 152	3 122	81,58	-705
HUZ össz.	19 136	45 012	48 974	49 777	44 461	232,34	+25 325
HUZ átlag	3 827	3 215	3 767	3 556	3 176	82,98	-651

A szokásos módon túltéve magunkat az első év, 2001 adatán (emlékszünk: kevés adatszolgáltató átlaga) a kép nem is olyan vészes, mint első pillantásra gondolná az ember. Annyi átszervezési hercehurca után ez a pár százalékos csökkenés nem is rossz eredmény.

18. számú táblázat

Távhasználat

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (eset) 2001–2005
MIND össz.	3 655	3 965	4 441	121,50	+786
MIND átlag	406	360	404	99,51	-2
HUZ össz.	2 766	3 138	3 412	123,36	+646
HUZ átlag	461	523	569	123,36	+108

Tipikusan inadekvát adat. A használat ezen formája elsősorban a Honvédelmi Minisztérium Kulturális Szolgáltató Kht. – Stefánia Kulturális Központ Könyvtárának, de lényegében még a következő két tudományos könyvtárnak: az MH Légierő Parancsnokság Szakkönyvtárának és az MH Térképész Szolgálat Könyvtárának köszönhető.

19. számú táblázat

Kölcsönzött dokumentum

MIND = 38, HUZ = 14 könyvtár

	2001	2002	2003	2004	2005	Változás (%) 2001–2005	Változás (db) 2001–2005
MIND össz.	46 272	120 325	183 129	180 285	167 967	363,00	+121 695
MIND átlag	11 568	7 078	6 783	5 816	5 999	51,86	-5 569
HUZ össz.	46 272	108 921	101 889	109 484	102 797	222,16	+56 525
HUZ átlag	11 568	7 780	7 838	7 820	7 343	63,47	-4 225

Ha eltekintünk is az első év bizonytalanabb adatközlésétől, látható az erőteljes csökkenés. Nem is csodálható ez a jelenség:

1. a könyvkölcsönzés volumene az egész könyvtári rendszert jellemzi;
2. az örökös átalakítások, összevonások, átszervezések nemcsak a könyvtárat (és a könyvtárosokat), hanem a használókat is elbizonytalanítják (a könyvtár gyakran van zárva a belső munkák, pl. átleltározás miatt).

A 15–18. táblázatokat áttekintve: a forgalmi adatokat a magyar viszonyokkal összevetve az jut eszembe, hátra van a „fekete leves”. Az addigi paraméterek mind a működés feltételeit jellemezték (input), méghozzá átlagon felüli számokat produkálva, vagyis a feltételek adottak, sőt esetenként igen jók a sikeres működéshez. Ennek fényében érthetetlen a honvédségi könyvtárak alacsony forgalma.

Mind a munkahelyi könyvtárak átlagai, mind országos átlagok jócskán meghaladják a honvédségi könyvtárak átlagait.

20. számú táblázat

Átlagforgalom

	Honvédségi könyvtárak	Egyéb könyvtárak			Az egyéb könyvtárak a honvédségi könyvtárak %-ában (től-ig)
		Települési könyvtárak	Munkahelyi könyvtárak	Az összes magyarországi könyvtár	
Beíratkozott olvasó	412	509	597	630	124–152
Személyes használat	3176	6 459	4 512	7 833	142–247
Kölcsönzött dokumentum	7343	10 768	10 969	10 810	147–149

Pusztán a számok alapján aligha lehetünk okosak. Ezek mindenesetre magukért beszélnek, egymást erősítik; csak az okokról nem világosítanak föl. Mégsem olyan népszerű a könyvtár a szolgálók között, mint azt feltételeztem? Vagy a sok át-szervezés, hurcolkodás, az ezzel járó sok zárva tartás az ok? Annyi bizonyos, hogy nem az állománnyal van baj, a beszerzés és a beszerzett darabszám – főntebb láttuk – kimagasló. Van elég könyvtáros is, sok a számítógép, gyakorlatilag mind internetes. A könyvtárak tehát csábítóak (annak kellene lenniük).

Talán a helyi viszonyok, körülmények alapos fölmérése, néhány reprezentatív könyvtár helyszíni vizsgálata, a könyvtárosok, a szakemberek meginterjúvolása segítene az árnyaltabb, pontos kép kialakításában.

Jövő

A haderőreform nyomán kialakult a Magyar Honvédség könyvtári rendszerének stratégiai koncepciója.** Ez a következőképpen vázolható fel:

2003-ban a könyvtárakkal (is) foglalkozó Honvédelmi Minisztérium Humánpolitikai Főosztálya kidolgozta a már korábban megalapozott Hadtudományi Szakirodalmi Integrált Információs Rendszer (HSZIIR) koncepcióját. Ez közös automatizációs tervre alapozott, központi hadtudományi adatbázis építését célozta meg. Az adatbázis alkalmazásának széleskörű kiterjesztése előfeltételezte a HSZIIR szervezeti modelljének megalkotását, hogy az önkéntes haderőre történő áttérést támogató korszerű tudományos és szakinformációs rendszer jöjjön létre a szakkönyvtárak és a csapatkönyvtárak együttműködésével.

A HSZIIR szervezeti modellje

1. Vezető (gyűjtő, elosztó) könyvtár, amely a rendszer koordinációját látja el mind informatikai, mind könyvtárszakmai, mind szervezeti kérdésekben.

** Huszár Katalin: Könyvtári helyzetkép a haderő-átalakítás tükrében. = Hadtudomány, 16. évf. 2006/1–2. 139–143. p.

Ezt – kondíciói alapján – a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Egyetemi Központi Könyvtára végzi:

- a közös elektronikus katalógus rendszergazdája,
- az egységes formai és tartalmi feltárás követelményeinek meghatározója,
- a felhasználói jelszavak koordinátora.

2. Transzmissziós vagy közvetítő könyvtárak (katonai szakkönyvtárak):

A közvetítő könyvtárak a rendszer autonóm tagkönyvtárai. Gyűjtik, feltárják és szolgáltatják a tudományos irodalmat. Például HM Technológiai Hivatal Haditechnikai Könyvtár, MH Egészségvédelmi Intézet Tudományos Könyvtár, MH Légierő Parancsnokság Szakkönyvtár, MH Összhaderőnemi Logisztikai és Támogató Parancsnokság Jobbik István Szakkönyvtár.

3. Receptor, azaz fogadó könyvtárak (csapatkönyvtárak).

Bekapcsolásuk a rendszerbe a felhasználói kör kiszélesítését szolgálja, ugyanis a csapatkönyvtárak a haderő-átalakítás következtében elveszítették eredeti, közművelődési funkciójukat: állományukkal már nem kell a katonának általános műveltségének hiányosságait pótolni, a szerződéses állomány is munkahelyének tekinti a laktanyát, és szórakozási igényét máshol keresi. A jövőben az állománygyarapításnál indokolt eltérbe helyezni a szakirányú fejlesztést, és a HSZIIR-be való bekapcsolódásukkal mintegy információs központtá válhatnak a laktanyákban. A közművelődés a laktanyán kívül, az önkormányzat által fenntartott nyilvános könyvtárak igénybevételével oldható meg. Ezért a könyvtárak felesleges dokumentumállományát a lehető legjobb helyre, az önkormányzati könyvtáraknak folyamatosan átadják.

Somogyi József

A Füzeki István Emlékérem 2007. évi díjazottja

KATSÁNYI SÁNDOR,

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár nyugalmazott fősztályvezetője.

A díjjátadó ünnepségen Dippold Péter, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos igazgatója méltatta '56 jelentőségét. A díjazottat Törökné Jordán Katalin, a Könyvtári Intézet munkatársa laudálta. A méltató szerint Katsányi Sándor maga is Füzeki István nemzedékéhez, egyetemi hallgató társaihoz tartozott, illetve a kitüntetett könyvtártörténeti munkásságáért, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban végzett kiemelkedő szolgáltatásfejlesztési tevékenységéért, valamint sok évtizedes oktató munkájáért nyerte el a magas elismerést.

A kitüntetéshez szívből gratulálunk!

„ha meg akarunk felelni e kihívásoknak,
követnünk kell
a változásokat, tetszik, nem tetszik.”

Interjú Buzai Csabával, „Az év fiatal könyvtárosa”-val

A fenti idézet „Az év fiatal könyvtárosa” elnevezésű pályázat díjnyertes pályaművéből (Blog a könyvtárban http://blog.justhvk.hu/wp-content/uploads/2007/07/blog_es_kvtar.doc) való, és akár az egész munka mottója lehetne. Nos, a 2007. év fiatal könyvtárosa, az orosházi Buzai Csaba valóban követi a változásokat. Jómagam is élvezem az internet adta lehetőségekkel, némi „nyomozást” végeztem az interjúnk előtt, és mindabból, amit interjúalanyomról találtam a világhálón, egy igen aktív, sokoldalú fiatalember képe rajzolódott ki előttem, aki tetteivel is bizonyítja fenti téziséit. Magával ragadott életszagú írása, amelyben nem csupán az első hazai könyvtári blogról, az orosházi könyvtár webnaplójáról, de arról is ír, hogyan élnek az ottani kollégák a XXI. századi technika egyéb lehetőségeivel, hogy kapcsolatot teremtsenek a potenciális olvasókkal, használókkal, különösen a fiatalokkal. Kíváncsivá tettek a helybeliek elismerő szavai is: „... a Gutenberg-galaxis helyi papjai érték a XXI. századot.”

– *Hogyan nyerted el „Az év fiatal könyvtárosa” címet? Mit tartalmazott a pályázatod?*

– Ez már a harmadik év volt, hogy pályáztam, azaz nem hagytam magam könnyen lerázni... Az első két évben a PR és a könyvtár kapcsolatát boncolgattam, azonban idén váltottam. Egyfelől úgy gondoltam, hogy bár a pályázati kiírás lehetővé teszi, de talán nem kellene újra erőltetni a kétszer már elhasalt pályázatot, másfelől meg igen aktuális téma került az érdeklődési körömbe: a blogok világa. A könyvtárunk 2006 szeptembere óta működteti a saját blogját (<http://blog.justhvk.hu/>), ezért úgy éreztem, összegyűlt már annyi tapasztalat, amelyet érdemes lenne megosztanom a kollégákkal. A dolgozat arról szól: miért jó a könyvtárnak, ha blogot ír. A dolgozathoz három ajánlást is kellett csatolni. Ajánlóim Barátné Hajdu Ágnes, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógiai Kara könyvtártudományi tanszékének vezetője, Csányiné Kádár Tünde, orosházi vezető tanácsos és Hotoráné Fekete Gabriella könyvtárigazgató voltak.

Miért is jó hát a könyvtárnak, ha blogot ír?

– Először is nézzük a blog előnyeit! A könyvtár szempontjából: könnyű létrehozni egy blogot, és utána könnyű publikálni a postokat. Nem kell hozzá semmi

szakértelem, semmi pénz, elég csupán a lelkesedés. Az olvasó szempontjából pedig: könnyű a postokra reagálni (konkrétábban: könnyű a könyvtárossal felvenni a kapcsolatot). A weblapot ismerjük, nekünk is van, de elég hamar rájöttünk, hogy az olvasó informálására sokkal kötetlenebb és lazább megoldást kínál a blog. A weblapló ráadásul a fiatalok körében is népszerű műfaj, sokan írják, és akik írják, azok olvassák is másokét. A blog szinte megköveteli a közvetlenebb stílust, ami a hivatalos, „Tisztelt olvasóink...”-szerű hangnem után felüdülés nemcsak az olvasóknak, de nekünk, könyvtárosoknak is. A blog közelebb hozza a könyvtárhoz az olvasót, hiszen a használó látja, hogy éppen mit olvas, éppen min dolgozik, és éppen mi foglalkoztatja a könyvtárost. Az olvasó első kézből értesülhet arról, hogy milyen programok lesznek a könyvtárban, az milyen szervezést igényel, és később, hogy mindez hogyan sikerült. Egyébként mi a blogunkkal nemcsak a jelenlegi és potenciális olvasóinkat, de a könyvtári szakmát is szeretnénk volna megszólítani, hogy elmondhassuk neki is, éppen mi foglalkoztat bennünket, orosházi könyvtárosokat. A blog – mint napló – kiváló lehetőség a könyvtár történetének archiválására is. a bejegyzésekkel és hozzá tartozó fotókkal együtt.

– *Jó ötlet, hogy a többek között program- és könyvajánlókat is tartalmazó bejegyzésekben például az állománygyarapításhoz is kértétek az olvasók véleményét. Mennyire éltek, élnek a használók ezzel a lehetőséggel, nemcsak ebben a kérdésben, másban is, mennyire interaktív, egyáltalán mennyire népszerű a blog?*

– Valóban, még az állománygyarapítás során is kértük a blogolvasók javaslatait, sőt kísérleti jelleggel már olvasót is kértünk arra, hogy írjon bejegyzést a blogra. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy ilyenkor tömeges az érdeklődés, de bizakodó vagyok, rövidesen talán az lesz. Itt jegyezném meg, hogy a blog egyik nagyszerű tulajdonsága a „kommentelési” lehetőség, és mindez azért is roppant érdekes, mert nem csak a legfrissebb postokra jöhet kommentálás: hónapokkal korábban írt bejegyzésekre szoktak érkezni új és új megjegyzések, így indítva újabb és újabb vitákat.

– *A blogon kívül milyen más ötletekkel próbáljátok felhívni a figyelmet a könyvtárra, hogyan próbáltok megnyerni még több potenciális használót, olvasót? Hogyan is követitek a változásokat, amelyek a könyvtárak számára olyan nagy kihívást jelentenek manapság?*

– Nem a blog az egyetlen módja, hogy az olvasók interneten keresztül kapcsolatba lépjenek velünk. A valós idejű kommunikáció jegyében van Skype és Messenger elérhetőségünk, de ami talán fontosabb, munkaidőben honlapunkon keresztül bármikor, bárki tehet fel kérdéseket, kérhet információt vagy hosszabbítást – azonnal tudunk intézkedni. Igyekszünk mindig figyelemmel kísérni az aktuális webkettes trendeket, és ha jó ötletet látunk, próbáljuk felhasználni a könyvtárunkban. Utalhatnék még az iwiw-es jelenlétre, az on-line képtárunkra, vagy éppen a <http://del.icio.us/justhvk> címen található publikus linkajánlónkra.

– *Térjünk vissza egy kicsit a blog előtti életedre. Mióta dolgozol könyvtárosként? Melyik a legkedvesebb könyvtári munkád?*

– 1995 óta dolgozom a könyvtárban, ebből is látszik, hogy annyira már nem is vagyok „ifjú könyvtáros”. A több mint tíz év alatt sok helyen kipróbálhattam

magam a könyvtáron belül, mígnem 1999-ben az akkor létrehozott KözPont nevű részben lettem tájékoztató könyvtáros. Itt egyebek között internettel, számítógépes szolgáltatásokkal várjuk a használókat, illetve számítógép-kezelői tanfolyamokat is szervezünk hosszú évek óta. Legkedvesebb könyvtári munkám az orosházi témájú cikkek keresése a Nemzeti Sportban, de ha nem akarok ennyire vicces lenni, akkor inkább azt válaszolnám: mindegy, csak kapcsolatban lehessen az olvasóval.

– *Melyik a legemlékezetesebb élményed a könyvtárról használóként és könyvtárosként?*

– Könyvtárosként egyértelműen „Az év fiatal könyvtárosa”-díj átvétele Szegeден, a vándorgyűlésen. Talán még a márciusi bloggertalálkozó, illetve egy „Nagy Könyv”-es rendezvény, ahol házigazdaként többek között Kamarás István volt a beszélgetőtársam, és nagyon jól éreztem magam. Használóként nem tudnék válaszolni, hiszen én diákként Kardoskúton és Szentesen voltam könyvtártag. Furcsa, de az orosházi könyvtárba már mint könyvtáros íratkoztam be.

– *Mivel foglalkozol még a könyvtárosi munkán kívül?*

– 1996-tól vagyok az Orosházi Élet újságírója, azaz másodállásban – többnyire sporttémájú – cikkeket írogatok. Főiskolásként nagyon foglalkoztatott az olvasókörök története, hiszen szülőfalum, Kardoskút a hódmezővásárhelyi pusztá része volt, ahol köztudottan nagyon nagy köri élet volt. Ráadásul annál a Hajdu Gézánál írhattam a szakdolgozatomat, akinél kevesen ismerik jobban az olvasókörök történetét. Ez a vonzalom most is megvan, remélem, lesz még lehetőségem néhány tanulmányt készíteni ebben a témában. És nagyon büszke vagyok rá, hogy 2001-ben Törköly József kollégámmal ketten írhattuk meg a *Kardoskút története* című monográfiát, amely az első ilyen településtörténeti kiadvány a községünkéről.

– *Milyen terveid vannak?*

– A könyvtárral kapcsolatos terveimet nagyban meghatározzák majd a most következő hónapok történései. A könyvtárunkat ugyanis el fogják költöztetni a mostani önálló épülethől a tavaly felújított művelődési ház első emeletére. Még kérdés, hogy mennyi helyet vehetünk igénybe. Ha a javaslatainkat figyelembe veszik a költözés során, akkor van rá esély, hogy megújulhatunk, és jelentősen tudjuk növelni a használóink számát. Az új hely talán még alkalmasabb lesz nagyszabású könyvtári rendezvények megtartására. Író-olvasó találkozókra, a „Nagy Könyv”-höz hasonló programokra gondolok, de mondjuk, egy szakmai rendezvény keretein belül akár vendégül láthatnánk a 3K szerkesztőit is. Emellett persze szeretném, ha a blogunknak továbbra is lenne létjogosultsága, azaz sokan olvasnák, és sokan kommentálnák a bejegyzéseket.

– *Hogyan látod a könyvtárak jövőjét?*

– Alapvetően optimista vagyok ez ügyben, ámbar nehéz úgy pozitívnak lenni, hogy helyi szinten éppen óriási a bizonytalanság. Persze tudjuk, megváltoztak a könyvtár feladatai, de ez egyáltalán nem baj, hiszen azt jelzi, most is vannak feladataink. Minden rajtunk, könyvtárosokon múlik, és leginkább ezért vagyok optimista. A tapasztalt kollégákat már sokszor, sok helyen dicsértük, ezért most

hadd beszéljek a fiatalokról, akik – leginkább saját blogjaikban – kitűnő ötletekre és külföldi trendekre hívják fel a figyelmet. Elég csak a KLOG-os blogokra, és különösen Paszternák Ádámra vagy Takács Dánielre utalnom, akiktől nagyon sok jó tippet kaptam.

– *Álmaid könyvtára milyen lenne?*

– Remélem, a helyből, ahová költözünk, sikerül olyan könyvtárat alakítani, amire rámondhatom, igen, ez az álmaim könyvtára. Egy közösségi hely sok-sok használóval, régi és vadonatúj könyvekkel, vidám, kisimult arcú, felkészült, segítőkész könyvtárosokkal, tartalmas honlappal és olvasott bloggal.

– *Ha egy tündér teljesítené három kívánságod, mik lennének azok?*

– Maradjunk csak a könyvtárnál, és akkor az egészséget akár ki is húzhatjuk a listáról. Szóval a három kívánság: pénz, pénz és pénz. És akkor az álmaim könyvtárának sem ilyen fellengzős neve lenne, hanem sokkal konkrétabb. Úgy hívnák: Justh Zsigmond Városi Könyvtár.

– *Köszönöm a beszélgetést!*

Tóth Andrea

Új tudás – új stratégia

Immár jó ideje tudnivaló, hogy az Országos Idegennyelvű Könyvtár (OIK) korántsem csak egy a nagy országos szakkönyvtárak között, hanem igen jelentős szakmai és kulturális rendezvényeknek teret adó intézmény, amely természetesen nemcsak helyet biztosít az országos visszhangot kiváltó eseményeknek, de a maga szellemi potenciáljával is hozzájárul a rendezvények színvonalához, sikeréhez és rangjához.

Sokadszorra éppen ilyen rangos rendezvénynek adott otthont a fővárosi Molnár utcában található OIK 2007. szeptember 26-án, a „Nyelvek Európai Napja” alkalmából. Ahogyan Mender Tiborné igazgató asszony a bevezetőben elmondta: szerte Európában ezen a napon ünneplik a nyelvek napját, most hazánkkal együtt éppen huszonöt országban. Magyarországon pedig már nem csupán Budapesten, de a nagyobb vidéki városokban, megyeszékhelyeken – így Debrecenben, Egerben, Kecskeméten – is megemlékeznek a nyelvekről, a nyelvek hordozta kultúrák sajátosságairól, az európaiság jelentéséről és jelentőségéről. Azt is elmondta, hogy az OIK-ban szinte már hagyománya van e rendezvénynek, hiszen 2005 ősze óta harmadik alkalommal kerül sor ama tanácskozásra, amelynek az eredeti szándék szerint hármas célkitűzése volt: először is fölhívni a figyelmet a nyelvek sokszínűségére, e sokszínűség szellemi gazdagságára; másodsor a nyelvtanulás fontosságának népszerűsítésére, és harmadszor: hozzájárulni a Nyelvek Európai Napja megtettesítésére gondolat, a nyelv és a kultúra európai eszméjének terjesztéséhez. E hármass célkitűzés jegyében került tehát sor az OIK-ban e borongós, őszi napon az egész napos rendezvényre, amelynek programjában szerepelt két izgalmas előadás (e hasábokon ezekről számolunk be), képzőművészeti tárlat megnyitása, rádiós zenei műsor felvétele, koncert, az eszperantó nyelvet, valamint a hazai német kisebbséget bemutató rendezvény és így tovább.

Mármost, ami a könyvtárosokat leginkább foglalkoztatta, ami a szakma részéről a legnagyobb érdeklődésre tartott számot, az a délelőtti program volt, amelyet Bakos Klára moderált. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnök asszonya korántsem formális köszöntőjében rögvest ráhangolta a hallgatóságot a kijelölt témára, jelesen fölvetette: miben is áll az új típusú, európai tudást nyújtó könyvtár. Szerinte Európa mai könyvtárainak sugározniuk kell az öreg kontinens hagyományból és modernitásból összeadó szellemiségét; biztosítania kell a dokumentumokhoz, információkhoz való korlátozás nélküli hozzáférést, és meg kell testesíteniük azt a fajta új típusú tudást, amely a posztindusztriális kor sajátja. Ennek a – röviden szólva – új tudásnak három ismértét sorolta föl: piacképesség, versenyképesség, illetve az a vonása, hogy ez a tudás kevésbé problémamegoldó jellegű, inkább a kérdések elébe menő, problémakereső tudás.

A délelőtti program első előadója *Miszlivetz Ferenc*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola Nemzetközi és Európa-tanulmányok Intézetének igazgatója volt.

Új tudás – és ahogyan eljutunk hozzá című előadását azzal a megállapítással kezdte, hogy a hagyományos felfogású, nemzetállami keretű és intézményhez kötött társadalomtudományok Európa-szerte válságba kerültek. Az új tudományművelés kevésbé tűri a zárt kereteket, a merev formákat; korszerű társadalomtudományi kutatást nem lehet nemzetállamban, egyetlen intézmény, valamint egyetlen tudományterület határain belül művelni, hanem csakis globálisan és interdiszciplináris fölfogásban (ahogyan erre az általa vezetett szombathelyi intézmény neve is beszédesen utal). Magyarán: országhatárokon átívelő kutatási programokra van szükség; hiszen hogyan is lehetne például a migráció kérdését, a romák problémáit vagy éppen a palesztinok sorskérdéseit egy-egy ország határain, egy-egy intézmény keretein belül maradván vizsgálni? Az új tudás természetesen nemcsak a határok nélküliséget és tudományközi módszerek alkalmazását jelenti, de azt a módszert is, hogy az ismeretanyagot nem elsősorban megtanulni kell, hanem a problémák mélyén föl kutatni, a felszínre hozni és empirikusan megvizsgálni.

Az új tudás művelője és birtokosa mindenekelőtt aktív kutató, aki teamekben dolgozik, rendszerint „terepen” van, a kutatás helyszínén pedig oknyomozó riporteri munkát végez; továbbá járta a vizsgált terület nyelveiben. ismeri és alkalmazza a számítástechnika korszerű eszközeit és eljárásait. Mészlietz Ferenc az új tudás sajátosságainak számbavételét rövid történeti visszapillantással szakította meg. Mint mondta, a XIX. század derekától, második felétől – főképp német hatásra – kialakult egy sajátos kettősség az európai tudományművelésben. Egyfelől tovább élt a klasszikus alapú, hagyományos bölcelet, a filozófia, a morál szemlélődő vizsgálata, másfelől kialakult és megerősödött az empirikus tudás, a verifikálható társadalomismeret iránti igény. E kettősség lényegében máig fennmaradt, és a filozófia-scienca dichotómiájaként tartjuk számon. Ugyanakkor – mondta a professzor – éppen mostanság, az ezredforduló tájékán mintha a tudományművelés e két ága kezdene egymás felé közelíteni, és pedig oly módon, hogy a pozitívista módszer, az empirikus ismeret integrálja a filozófiát, az elvont bölceletet. Ám a mostani helyzet azért nem írható le ilyen egyszerűen, szó sincs arról, hogy valamiféle harmóniában békülne össze a tudományos kutatás e két iránya. Nagyon is éles kérdések vetődnek föl például abban a tekintetben, hogy elavulni látszik az értékmentesség, az értéksemlegesség Max Weber-i elve. Az új tudás birtokosának igenis meg kell mondania: mit tart értéknek, milyen értékek mentén vizsgálódik, mit tekint normának. Emellett új fogalmak jelennek meg a normatív koncepciók jegyében, olyanok mint a civil társadalom, a kollektív biztonság igénye, a fenntartható fejlődés kritérium-rendszere, a nemzetállamiság helyébe lépő globalitás stb. De még ezek után is vetődhetnek föl újabb és újabb ismérvek az új tudás meghatározásakor. Bár elsőbbségük van a verifikálható ismereteknek, a hangsúly mégsem az azonnal mérhető adatokon, hanem a tendenciák fölmérésén van. Az új tudás nem egy pillanatot, egy időbeli vagy térbeli metszetet vizsgál, hanem időbeli folyamatokat és térbeli hálókat. Mert a mai globális világ hálózatokban működik, és működése fluxusként, áramlásként írható le. Vagyis – kanyarodott vissza kiinduló gondolatához Mészlietz Ferenc – manapság nem az állami vagy intézményi keretek a meghatározók, hanem a hálózatosság és a fluktuálás.

Az új tudás ismérveinek számba vételét itt egy újabb, ámbar roppant fontos kitérővel szakította meg az előadó. Fölvette azt a nagyon is evidenciának, köznapinak ható kérdést: mi a tudás? Ismeretek halmaza vagy több annál? A nyilvánvaló válasz

mellett kifejtette, hogy az igazi tudást nem az iskola adja (az „pusztán” impulzusokat, szempontokat, rendszertant adhat), nem is a szaktanfolyam (az csupán célzott információs csomagokat adhat), a tudásért – azaz a kritikai szemléletű gondolkodásért – kinek-kinek magának kell megoldoznia. Mivel az új tudás nem megtanulható ismeretanyag, nem lehet egyszerűen az internetről letölteni, a világhálóról mindössze információkhoz lehet jutni. Miszlivetz szerint ez a mostani a harmadik prometheuszi fordulat az emberiség történetében. Az első volt maga Prometheusz engedetlensége, lázadása a tűzért, a tudás megszerzéséért; a második fordulatot az ipari forradalom generálta, amikor is a műszaki és természettudományok ugrásszerű fejlődést produkáltak; a harmadik prometheuszi fordulat éppen most zajlik, ez a posztindusztriális kor új tudásának kialakulása. És ez az új tudás – nyomatékosította ismételtelen az előadó – nem intézmények falai között szerezhető meg, hanem egyéni törekvéssel. És ennek egyik legfőbb színtere: a KÖNYVTÁR! A könyvtár a személyes, tehát az elmélyült ismeretszerzés otthona, ahol természetesen együtt találhatók meg a hagyományos, papíralapú művek és a legkorszerűbb elektronikus adathordozók, digitalizált dokumentumok. A könyvtár ilyenformán tudás-tár, a rendszeres tudás fölépítésének helye; a könyvtáros pedig a tudás megszerzésének segítője, a kutató munkatársa, a tanuló mentora. A könyvtár, ha jól működik, hozzájárul használóinak ahhoz a tapasztalatához, annak az élményének a kialakulásához, hogy „otthon vagyok a világban”. Hiszen elébe teszi a nagy világlapokat éppen úgy mint a szaksajtót, a világ nagy könyvtárainak katalógusait, mint a kézikönyveket vagy a csak szűk szakmai körökben forgatott szakmai adatközléseket. És ha az olvasók sokaságában kialakul, megerősödik a világban való otthonosság érzete, akkor a könyvtár már nemcsak tudás-tár, de a társadalmi kohézió föllazulásának „ellenszere” is lehet, fékezheti, megakadályozhatja a kulturális színvonnalsüllyedést.

Az új tudás – összegezte szerzteágazó mondandóját Miszlivetz Ferenc – nem intézményesített és egyféle, hanem nagyon sokágú és sokrétű interpretáció. Annál is inkább, mert az állam–gazdaság–társadalom hármasságának érintkezési felületein található meg azok a témák, problémák, kérdéskörök, amelyek iránt az új tudás a legélelkebben érdeklődik, ahol mélyrehatóan vizsgálódhat.

A szeptember 26-iki délelőtti program másik, nagy érdeklődéssel várt előadója *Skaliczki Judit*, az Oktatási és Kulturális Minisztérium főosztályvezető-helyettese volt, aki – mint előljáróban megjegyezte – *Stratégiai fejlesztések a könyvtáriügyben* címmel tart előadást, mégis igen sok ponton tud kapcsolódni Miszlivetz Ferenc új tudásról szóló mondanivalójához. Hiszen ha az előtte szóló azt mondta, hogy a könyvtár tudás-tár, akkor ő nyugodtan mondhatja: a könyvtár nem Európa központja, hanem a világ központja, mert beszerzi, tárolja és szolgáltatja a nagyvilág mindmégannyi értékét. Tehát – íme az újabb visszacsatolás Miszlivetz professzor megállapításaihoz – a könyvtár, a könyvtáros igenis meri vállalni az értéket, sőt a lehető legmagasabb színvonalon közvetíti.

Rátérve előadása szorosán vett tárgyára, a főosztályvezető-helyettes asszony áttekintette, milyen kedvező és kedvezőtlen jelenségeket, tendenciákat tükröznek a mai kor könyvtári statisztikái. Manapság Magyarországon egyértelműen és örvendetesen növekszik az olvasók és könyvtárhasználók száma, emelkedik a könyvtárhasználatok alkalmá, gyarapszik az ODR-ben szolgáltatott dokumentumok mennyisége, az elmúlt években látványosan megsokszorozódott az internetelérést lehe-

tővé tevő könyvtári számítógépek száma. Ami viszont lehangoló képet mutat: csökkent a kölcsönzött és helyben használt dokumentumok mennyisége. (Ámbár erre némiképp magyarázatul szolgál a távhasználat mennyiségének erőteljes növekedése.)

Újólag kapcsolódva Miszlivetz Ferenc megállapításához, Skaliczki Judit is hangsúlyozta: a számítógép „csak” információt közvetít, a tudást a könyvtár szolgáltatja, ugyanis rendszerezett ismereteket képes nyújtani. És hogy ezt teheti, abban eminens szerepe van az utóbb évek fejlődésének: ugyanis kialakultak a korszerű információszolgáltatás technikai feltételei, létrejöttek és eredményesen működnek az olyan hálózatok, mint az ODR és a KSZR, a Közkincs program keretében 2005-ben 53,3 millió, 2006-ban 20,3 millió, 2007-ben 19,6 millió forint fordítottatott könyvtárügyre. Az eredmények számbavételekor ki nem hagyható a tartalomszolgáltatásban való előrelépés (pl. NAVA program), az EBSCO előfizetés, a minőségfejlesztési módszerek térhódítása és így tovább. Ugyanakkor szólt a gondokról is: az elkerülhetetlen intézményösszevonásokról, a könyvtáros szakma gyöngé érdekérvényesítési képességéről, a sok helyütt mutatkozó forráshiányról (ugyanis a finanszírozás általában rendszereket és nem intézményeket támogat – ez ismét megerősíti Miszlivetz Ferenc ama mondandóját, miszerint a világ nem intézményi, hanem hálózati alapokon működik), valamint – és talán ez a legfájóbb – az olvasáskultúra színvonalának általános csökkenéséről. Ilyenfajta pozitívumok és negatívumok, erősségek és gyöngeségek, sikerek és kudarcok között készíti a magyar könyvtárosság a 2008–2013. évek közötti időszakra vonatkozó stratégiáját.

Az új stratégia megalkotását négy tényező, négy szempont keretezi: 1. a külföldi trendek figyelembevétele; 2. az OKM kulturális modernizációról szóló programja; 3. a szakmai elemzésekből következő helyzetkép; 4. a használók, a könyvtárlátogatók igényei. E szempontok figyelembevételével lehet olyan stratégiát kidolgozni, amely alkalmassá teszi a könyvtárat a XXI. század követelményeinek való megfelelésre, az új tudás közvetítésére. A megalkotandó, végső formát öltő stratégia átfogó célja is négy fejezetre tagolható: 1. a magyar könyvtáraknak magas színvonalú országos rendszerben kell működniük; 2. ebben lehető fel az alrendszerek hálózata a hagyományos és az új formátumú információk és ismeretek szolgáltatására; 3. birtokolni kell a korszerű könyvtárosi ismereteket és munkatársaknak pontosan ismerniük kell a kompetenciaszinteket; 4. eredményesen kell teljesíteni az olvasói, információs, tanulási stb. igényeket. A négyféle célkitűzésnek négyféle eredményt kell produkálni: 1. a könyvtáraknak minden nyilvános információt visszakéreshető módon kell szolgáltatniuk; 2. meg kell teremteni a „falak nélküli könyvtár” működésének feltételeit, hogy tér- és időbeli korlátozás nélkül bárki hozzáférjen a könyvtári szolgáltatások sokaságához; 3. a könyvtárnak erőteljesen hozzá kell járulni az olvasáskultúra fejlődéséhez; 4. a könyvtárnak közösségi térré is kell válnia, közösségi szolgáltatásokat is kell nyújtania, hozzá kell járulnia pl. a felnőttképzési programokhoz, az életminőség javításához. (E helyütt ismét utalok Miszlivetz Ferencre, aki az új tudás egyik célkitűzését a világban való otthonosság érzetének kialakításában jelölte meg, ami természetes módon része az életminőségnek.) Az imént felsorolt négyféle eredményt – szinte számmisztikus módon – négyféle eszközzel, módszerrel lehet elérni: 1. jól képzett könyvtárosokkal (ide tartozik a kompetenciák biztos ismerete vagy az idegen nyelvtudás), 2. elégséges forrásokkal; 3. a tervek teljesítésének folyamatos ellen-

őrzésével; 4. nyitott kommunikációval. Az említett eszközök, módszerek fejlesztését európai uniós pályázatok útján lehetséges finanszírozni, ezekre mindösszesen mintegy 20 milliárd forint állhat rendelkezésre.

Az uniós pályázatok adta lehetséges forrásokhoz – és ezt Skaliczki Judit többszörös nyomatékkal hangsúlyozta – minden könyvtár hozzáférhet! Vagyis egyetlen hazai könyvtár kollektívája sem gondolhatja, hogy esélytelen valamilyen támogatás elnyerésére. Nem létezhet és nem is létezik olyan könyvtár, amely valamilyen szempontból eleve kizárná magát az uniós fejlesztési források lehetőségeiből.

Az fősztályvezető-helyettes asszony ezek után tért rá a pályázatok főbb típusainak bemutatására. Az első csoport a Társadalmi Megújulás Operatív Program (TÁMOP), amelynek támogatható témakörei a következők:

- „Globális könyvtár – lokális elérés” (ODR, KSZR),
- „Minden könyv egy katalógusban” (ODR–MOKKA),
- „Könyvtár otthonról”,
- „Olvass Te is!”,
- „Könyvtárosok szerepe az életen át való tanulásban”.

E címszavak jelezte programokhoz, illetve a programok megvalósításához, a szükséges gépek és szerverek beszerzéséhez kb. 3,86 milliárd forint áll majd rendelkezésre.

A második csoport a Társadalmi Infrastruktúra Operatív Program (TIOP), ami a kulturális értékek digitalizálásának projektjét jelenti; ehhez mintegy 3,25 milliárd forintnyi támogatásra lehet számítani. A TIOP tartalmaz egyfajta regionális együttműködési projektet, amely azt célozza meg, hogy az iskolavárosokban, a nagyobb felsőoktatási képzési helyekkel bíró városokban alakuljon ki racionális, olvasóközpontú együttműködés a megyei (városi) és az egyetemi (főiskolai) könyvtárak között. Ehhez nagyjából 4 milliárdos összeg állhat rendelkezésre.

Skaliczki Judit azzal zárta táblázatokkal, statisztikai adatokkal, képes prezentációval kísért előadását, hogy napjainkban, vagyis 2007 őszén, mintegy fél évvel a tényleges pályázati kiírások megjelenése előtt a magyar könyvtárosság lényegében készen áll az új minőségű tudás közvetítésére, képes a rendszerezett ismereteket szolgáltatni, ehhez rövidesen végleges formát ölt a 2008. évvel kezdődő és 2013-ig érvényes stratégia, és meglesz a megvalósításához, azaz a fejlesztésekhez szükséges forrás is.

A két előadást összefoglaló moderátor, Bakos Klára úgy vonta le az elhangzottak tanulságait, hogy Mészlivetz Ferenc előadása nyomán a hallgatóság fogalmat alkothatott magának az új tudás mibenlétéről, Skaliczki Judit pedig bemutatta az új tudás megszerzésének helyszínét, módszereit, eszközeit, fölrajzolta a honi könyvtárfejlesztés perspektíváit. És miközben a könyvtári fejlesztésekről, a könyvtárosok kompetenciájáról volt szó, ezekről gondolkodtak együttesen előadók és hallgatók, aközben egyetlen pillanatra sem feledkeztek meg arról, kiért is van mindez. Természetesen az olvasókért.

Mezey László Miklós

Minőségirányítás – lépésről lépésre

Az első lépésektől a könyvtár stratégiai tervének elkészítéséig

Az új sorozatot közreadó intézmény képviselőjeként nem dicsérni szándékozom az alcímben említett kiadványt, inkább annak célját, használhatóságát, újszerűségét ajánlom az olvasó szíves figyelmébe, mielőtt esetleg unottan legyintene: megint egy újabb könyv a minőségbiztosításról!

A minőségi szemlélet a '70-es évektől kezdődően érte el a könyvtárakat és szolgáltatásaikat. Ezt a folyamatot elősegítette a minőséggel kapcsolatos szabványok megjelenése a szolgáltatások területén is. A fejlett országok könyvtáraiban rohamosan kezdett terjedni az újfajta szemlélet és módszer alkalmazása. A magyar könyvtárügy azonban csak lassan és óvatosan közeledett a témához, elsősorban szemléletbeli megújulásra volt szüksége ahhoz, hogy nyitottá váljon elfogadására. Főként a '90-es években készült el és vált hozzáférhetővé nagyszámú magyar nyelvű szakirodalom, részben alapvető külföldi kézikönyvek fordításaként, részben szemleszerű szakirodalmi válogatás formájában. Némi elfogultsággal legyen szabad kiemelnem ezek közül az Országos Széchényi Könyvtár kiadásában megjelent tankönyv sorozatot, amely az akkori Művelődési és Közoktatási Minisztérium által a felsőfokú könyvtáros-informatikus képzés korszerűsítésére kiírt tankönyvpályázat nyertese volt; valamint a Nemzeti Kulturális Alap által támogatott, ugyancsak az Országos Széchényi Könyvtár által a „Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek” sorozatban kiadott, „A könyvtári menedzsment füzetei” című szakirodalmi válogatást. Ezek a munkák tájékoztató és „kedvesináló” jelleggel születtek, a szokatlan és újszerű gondolkodásmódra igyekezvén rávezetni a magyar könyvtáros társadalmat. Később megszülettek az átfogó hazai kézikönyvek is. A könyvekben közzétett alapvető ismeretekre és az érdekes esettanulmányokra támaszkodva hamarosan megindult az iskolarendszeren kívüli képzés is, eleinte esetű, alkalmi előadások és csoportmunkák formájában, majd egyre inkább szervezett tanfolyami, még később akkreditált tanfolyami keretek között. A felsőoktatásban nagyjából a könyvtáros-informatikus, majd az informatikus könyvtáros képzés (az elnevezések megkülönböztetésének jelentőségét, gondolom, nem kell megmagyaráznom) tematikájában nyert a téma általános polgárjogot.

A könyvtáros szakma számára lassan kikristályosodott, hogy a minőségi szolgáltatásokat alapvetően kétféle szisztéma segítségével lehet elérni. Az *ISO 9000:2000-es szabvány* a szervezeti egységek munkájának összehangolásával garantálja a minőséget. Ezt a minősítést a magyar könyvtárügyben elsőként az akkori OMIKK tudta abszolválni, és napjainkban folyik a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár „vizsgálója”. Elsősorban a külföldi, de a viszonylag

kevés hazai tapasztalat alapján is úgy tűnik, hogy a könyvtári gyakorlatban a másik, a *Total Quality Management (TQM)*, azaz a *Teljes körű Minőségmenedzsment*ek van nagyobb létjogosultsága, mivel ez a modell rugalmasabb, inkább épít a kreativitásra, együttműködésre, inkább megfelel a közalkalmazotti kultúrának, mint az ISO szabvány által nyújtott minőségbiztosítás.

Akkor tulajdonképpen minden feltétel együtt van: az elméletben megszerezhető tudás, külföldi tapasztalatok, kidolgozott rendszerek. Most már „csak” meg kell valósítani a minőség alapú munkaszervezést, munkavégzést?

Az új tudás, az új szemlélet egy-egy eszközét egyelőre esetlegesen használják a könyvtárak, rendszerint nem is egy nagyobb cél érdekében, hiszen alig-alig van olyan intézmény, ahol a minőségirányítás teljeskörűen megvalósult volna. Vannak könyvtárak, ahol a vezetők vagy némely munkatársak már ismerik a minőségmenedzsment eszközeit; van, ahol már a meghonosítás szándéka is megérlelődött. Ugyanakkor a hazai könyvtárak nagy része még egyáltalán nem alkalmazza azokat a minőségmenedzsmenttel kapcsolatos technikákat, technológiákat és módszereket, amelyek pedig alkalmassá tennék őket arra, hogy növeljék intézményük versenyképességét, a meglévő erőforrásait gazdaságosabban használják ki, tudatosabban szervezzék feladataikat, így partnereik elvárásait is egyre magasabb színvonalon elégítsék ki. A könyvtári minőségmenedzsment szemlélet elterjedése messze nem valamiféle divat követését jelenti, hanem szükségszerű tendencia, amelynek ismerete, elfogadása és gyakorlati alkalmazása nélkül nem lehet korszerű szolgáltatásokat nyújtani. A magyar könyvtárügynek e felismerés nyomán tehát egy szisztematikus, lépésről lépésre felépített tanulási folyamaton kellett elindulnia és kell végigmennie.

2002-ben az akkori Nemzeti Kulturális Örökség Minisztérium Könyvtári osztálya – a könyvtári terület 2003–2007-es stratégiájának részeként – megtervezte a „Minőségfejlesztés 21” elnevezésű projektjét. A projekt két részből állt, amely egyébként a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával valósult meg. Az *első rész*e hároméves pályázat keretében zajlott le 2003–2006 között, az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerben szolgáltató könyvtárak részvételével, amelyben a könyvtárak a teljesítménymutatók alkalmazásától az összehasonlító vizsgálatokon (benchmarking) keresztül eljutottak a szolgáltatási normatívák kialakításáig. A projekt *második részének* az volt a célkitűzése, hogy a benne résztvevő – némi minőségirányítási „előélettel” már rendelkező – könyvtárak a megszerzett elméleti tudásukat átültessék a gyakorlatba, rendszerbe foglalják a könyvtárukban addig fellelhető minőségmenedzsment tevékenység elemeit, azt modellértékű szintre emelve adjanak iránymutatást más könyvtáraknak is a minőségmenedzsment ismeretek gyakorlati alkalmazására. A projekt most tervezett, harmadik része, a könyvtárak minősítésének feladatát végzi el majd.

A „Minőségfejlesztés 21” program második részében közreműködő intézmények: *Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK)*, *Országos idegennyelvű Könyvtár (OIK)*, *Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár (Eger)*, *Kemenesaljai Művelődési Központ és Könyvtár (Celldömölk)*, *Könyvtári Intézet (KI)*. Az intézményekben folyó munkát külső szakértők segítették: *Skaliczki Judit* főosztályvezető-helyettes, Oktatási és Kulturális Minisztérium; *Zalainé Kovács Éva* főigazgató, Budapesti Corvinus Egyetem Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár; *Ramháb Mária* igazgató, Bács-Kiskun megyei Önkormányzat Katona József

Könyvtára, Kecskemét, és Vidra Szabó Ferenc szociológus. minőségügyi menedzser. Könyvtári Intézet, Budapest.

A munkacsoport által kiűzött program szakaszai:

1. a partnerközpontú szervezeti kultúra kialakítása (a minőségirányítás elindítása, helyzetértékelés, stratégia, a szervezeti kultúra értékelése és fejlesztése);
2. a partnerközpontúság kialakítása;
3. a könyvtári szolgáltatási folyamatok azonosítása és feltárása;
4. kiterjesztés (önértékelési rendszer megalkotása) voltak.

A kiadvány az első fázisban követi végig a könyvtárak tevékenységének lépéseit, a célkitűzések megfogalmazását, a munkacsoportok megalakítását, a képzés megszervezését, a külső és belső helyzetfelmérést, vizsgálatokat és a stratégiai tervezést. E folyamat megvalósításának hiteles dokumentumaiból válogat a szerző, és miután célja az, hogy példát adjon a megvalósítandó és megvalósítható jó gyakorlatokból, a kiválasztott feladatot, annak megvalósítását egyúttal értékeli is számunkra.

A projektben részt vevő öt könyvtár így szinte az olvasó előtt járja végig azt a modellértékű utat, ami a minőségi szemlélet megjelenésétől a gyakorlati megvalósításig telt el, és a mindennapi munkát alakító és azt meghatározó erővé vált. Vagyis addig, amikor a munkatársak a minőségügy alkalmazását már nem többéltéladatnak érzik, hanem a munkájuk szerves részének, a szolgáltató könyvtár alapelveinek tekintik. A résztvevő könyvtárak mindegyikének más-más volt a motivációja, de közös volt az elkötelezettsége. A cél azonos volt, a megvalósítás mindenütt más-más, mindegyik a saját erőforrásainak, képzettségének, lehetőségeinek megfelelően próbálta megvalósítani a projektben kiűzött célokat. Példájuk segítséget adhat ahhoz, hogy megszervezzék a minőségirányítási rendszerüket, tudva, hogy miközben minden könyvtárnak egyedi úton kell eljutnia a saját megoldásához, vannak átvehető, modellértékű lépések is.

Várjuk a további útmutató lépéseket!

(Skaliczki Judit: Az első lépésektől a könyvtár stratégiai tervének elkészítéséig. Budapest, 2007. Könyvtári Intézet. /A jó gyakorlat a könyvtári minőségirányítás bevezetéséhez 1./)

Bartos Éva

A „legszögedibb szögedi” személyi bibliográfiája

Ez év szeptemberének elején, az MTI jelentése nyomán több napilap (és azok internetes változatai) hírül adta, hogy a következőkben a Vatikánban folytatódik az 1980-ban elhunyt szegedi néprajzkutató és művészettörténész, Bálint Sándor boldoggá avatási eljárása. A jelentés ismertette az eljárási folyamatot is:

„mindig abban az egyházmegyében indul, amelyben a jeles személy hosszú ideig élt, vagy ahol meghalt, Bálint Sándor esetében ez a Szeged-Csanádi Egyházmegye. [...] A kánonjogi folyamat elindítását néhány évvel ezelőtt az egyházmegye korábbi vezetője, Gyulay Endre püspök kezdeményezte. Néhány hónapja befejeződött az ismerősök, tanúk meghallgatása, illetve Bálint Sándor műveinek összegyűjtése. A munkáról vastkos jegyzőkönyv készült, s ezzel lezárult a boldoggá avatási eljárás egyházmegyében folyó része. A dokumentumokat a napokban eljuttatták a Vatikánba, ahol a Szentté Avatási Ügyek Kongregációja folytatja a vizsgálatot, és dönt majd arról, élete alapján példaképnek tekinthető-e Bálint Sándor.”

Sokan vannak, akik már ma is példaképnek tekintik a még életében a „legszögedibb szögedi” jelzővel megtisztelt Bálint Sándort, aki 1904. augusztus 1-jén született Szeged-Alsóvároson. Csapody Miklós így mutatja be könyvének (*Bálint Sándor élete és politikai működése 1904–1980*. Bp., 2004.) bevezetőjében:

„folklorista és művelődéstörténész, a szakrális néprajz európai hírű tudósa a szegedi hagyományok átörökítője és nemzedékek nevelője volt. [...] Az archaikus Alsóvárosi paraszti világból jutott tudományának csúcsaira, egyszerűségét és személyisége kisugárzását azonban haláláig éppúgy megőrizte mint szegedi tájszólását. A Szegedi Fialok Művészeti Kollégiuma szellemi arculatának kifejlesztésében: a népi hagyományok átmentésében és a paraszti kultúra nemzeti önazonosság-erősítő szerepének fölismerésében meghatározó szerepe volt, amiben Bartók személyes példája vezette. A harmincas évek újkatolikus szellemi és társadalmi mozgalmait követően a modern európai kereszténydemokrácia eszméit hirdető Demokrata Néppárt egyik alapítójaként, az 1945. évi és az 1947-i választások után 1948 végéig volt pártjának előbb nemzetgyűlési, majd országgyűlési képviselője. Ezért az ötvenes években katedrójától megfosztották. Tanszékére az 1956-os forradalom helyezte vissza, két évtizedes megfigyelés után azonban 1965-ben a politikai rendőrség izgatásért perbe fogta, elítélték és nyugdíjazták. Életének utolsó másfél évtizedében, alkotóereje teljében takaríthatta be hatalmas termését 1980-ban bekövetkezett halálos autóbalesetéig”.

Életútjának részletes adatai visszakereshetők a róla szóló művekből, az utóbbi két évtized lexikonjaiból, illetve különböző internetes oldalakról. (Mindezen adatok közül – szakmánkra való tekintettel – csak arra hívnám fel külön is a figyelmet, hogy ha lenne „Híres magyar könyvtárosok” weboldal, akkor ott ő is szerepelhetne, mivel 1928. szeptember 1-jétől 1929. március 15-ig a szegedi egyetemi könyvtárnak volt ideiglenes rendkívüli napidíjasa, továbbá amikor a Rákosi-érában eltiltották az egyetemi oktatástól, akkor a szegedi egyetemi könyvtárba helyezték át tudományos kutatónak.)

Halála után szülővárosa törekszik méltóképpen megőrizni emlékét. Szülőházát ugyan nem sikerült megmenteni, de hagyatékát megvásárolta a Móra Ferenc Múzeum, utcát neveztek el róla, emléktáblák, szobrok öröklítik meg személyét, templomharang, művelődési központ, néptáncegyüttes, cserkészcsapat viseli a nevét. Egyházi és világi szakemberek egész sora munkálkodott boldoggá avatása ügyében. Ebbe a folyamatba illeszkedik a Gyuris György által kitűnően megszerkesztett, *Bálint Sándor munkássága* címet viselő személyi bibliográfia is. A tipográfiai ízléses borítású kötet címdalán, a Budapest–Szeged megjelenési hely fölött a METEM (Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközössége) emblémája látható, a verzón kiadóként szerepel a *Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány*, illetve a Múzeumi Tudományért Alapítvány.

A 122 oldalas kötet négy részből áll, úgymint *Bevezetés, Rövidítések, Bibliográfia és Mutató*. (Sajnálatos módon hiányzik egy olyan fejezet, amely Bálint Sándor személyét, életútját mutatná be.) A bevezető rész tartalmazza a bibliográfia tömör, de alapos használati útmutatóját, majd külön oldalon azokat a szerkesztő által alkalmazott rövidítéseket láthatjuk, amelyek nem találhatók a jelenleg érvényes helyesírási szabályzatunkban. A kéthasábosra szedett bibliográfiai rész az *Ethnographia-Népélet* 1926. évi 2. számában napvilágot látott nyolc népdal szövegek közlésétől kezdve folyamatos számozással, időrendben sorolja fel Bálint Sándor munkáit, a vele készült interjúkat (e két műfajt dőlt betűs leírás jelzi), illetve munkásságára, személyére vonatkozó irodalmat, mindazokat, amelyek az anyaggyűjtés lezárásáig, 2007. január 31-éig nyomtatásban megjelentek, rádióban vagy a televízióban adásba kerültek. (Talán lehetett volna utalni a gyűjtőkör kapcsán arra, hogy a bibliográfia anyagán túl még további közlések találhatóak az interneten is, bár azok többnyire valóban csak a nyomtatott szövegek digitális változatai.)

A bevezetőből tudjuk, hogy a szerkesztő – gyűjtőmunkája során – saját korábbi publikált és publikálatlan adatain túl mások anyagaira is támaszkodhatott: Péter László 1974-ben megjelent, hasonló témájú bibliográfiájára, továbbá N. Szabó Magdolna, illetve Jung Károly által gyűjtött és közölt tételekre. Gyuris György munkája természetesen nem ezek kompilációja, hanem teljesen önálló alkotás. Az utolsó tétel az 1116. sorszámot viseli, de a beszámolás lezárása utáni betoldásokat is figyelembe véve, a tételek mennyisége valójában tizennyolccal több. A bibliográfiában leírt munkák valódi száma azonban ezt sokszorosan meghaladja a gyűjteményes művek tartalmának analitikus feltárása, valamint az ismertetések közlése révén.

Az időrendi szerkezet logikájából adódóan (az ismertetéseket kivéve) minden közlemény – még az azonos vagy közel azonos szövegek is – saját megjelenési évének csoportjában található. Az időrendi szerkezet az évek csoportjain belül is érvényesül. A csoport élén a cikkek helyezkednek el megjelenési dátumuk sorrendjében. A nagyobb időszakot átfogó folyóiratszámokban megjelentek a konkrét

időszak (hónap, negyedév) végén kaptak helyet. A cikkek után következnek az évkönyvekben megjelent tanulmányok, majd az önálló kötetek. A csoport végén utalás található azoknak a kiadványoknak a helyére, amelyeken kiadási évként az adott év szerepel ugyan, de valójában máskor jelentek meg.

A Bálint Sándor-kutatók számára igazi kincsestár a tételekben található információk minősége és mennyisége. A szerkesztő autopszia alapján dolgozott, hiszen a szimpla regisztráción túl csak így lehetett a bibliográfia gazdag, máshol el nem érhető információtartalmát előállítani. Ha a dokumentumot mégsem tudta kézbe venni, azt egy csillag jelzi, de ilyen csillagra mindössze egy Siegburgban megjelent német nyelvű évkönyvben lévő tanulmánynál, továbbá egy torinói folyóiratban közölt ismertetésnél bukkantam. A besorolási adatokat nem tartalmazó tételben, az érvényes szabvány alapján készült bibliográfiai leírást a műre vonatkozó alábbi adatok követik tipográfiaiailag jól látható jelöléssel elválasztva:

- a mű tartalmának tömör megfogalmazása akkor, ha a cím nem nyújt elegendő információt;
- idegen nyelvű rezümék jelzése;
- készült-e különlenyomat;
- az előzmény vagy a folytatás a bibliográfia tételszámainak megadásával;
- a szövegnek, illetve tartalmi vagy nyelvi változatainak más évben való megjelenése(i) a tételszám megadásával (a változatoknál természetesen visszautalás található az eredeti megjelenés tételszámára);
- egyéb kapcsolatok jelzése;
- a mű főbb fejezeteinek vagy a teljes tartalomjegyzéknek közlése, oldalszámokkal;
- Bálint Sándor művének ismertetései megjelenésük időrendjében.

A bibliográfia tételeinek személy-, testületi és földrajzi nevei, a közlemények tartalma, valamint Bálint Sándor önálló köteteinek címe a mutatóból kereshetők vissza. A tételszámra utaló, egységes betűrendbe sorolt mutatótételekben alkalmazott jelölésekről pontos tájékoztató igazít el. A szerkesztő – ha módja volt rá – feloldotta a bibliográfiai leírások szerzői kriptónimáit – ezektől az álnevektől egy belső utaló vezet el a valódi névhez. Azoknál a neveknél, fogalmaknál, ahol akár tartalmilag, akár mennyiségileg szükségesnek látszott (pl. ifj. Lele József írásai, fényképek Bálint Sándorról, búcsújáróhelyek, néphagyományok), ott a mutatótétel további altételekre tagolódik. Az altételként szereplő nevek és önálló fogalmak saját betűrendjüknel mutatótételként is megtalálhatóak.

A szakrális néprajz európai hírvű tudósa halálának huszadik évfordulóján ifj. Lele József, Bálint Sándor hagyatékának kezelője így foglalta össze a boldoggá avatás kezdeményezésének okait:

„Életműve kivételes értékkel bír. Páratlan elhivatottsággal törekedett a magyar, benne a szögedi táj és népelet hagyományainak feltárására. Életszemléletéből következően elsősorban a magyarság szakrális hagyományai érdekelték. Műveiben tökéletesen tükröződnek gyűjtött anyagainak üzenetei. A Sacra Hungaria, a Népiünk ünnepei, a Karácsony, húsvét, pünkösd, az Ünnepi kalendárium, a Szeged Alsóváros, és az egyik koronaműként számon tartott A szögedi nemzet – hogy csak néhány jelentősebb munkáját említsük

– mind-mind arról tanúskodnak, hogy a Gondviselés megfelelő felkészültségű, hitgazdag embert választott, hogy a vallásos néphagyományok teljes anyagát örök időkre megörökítse a jövő számára.”

(<http://ujember.katolikus.hu/Archivum/000514/0203.html> [2007. 08. 23.])

(A recenzor csak a 3K olvasóinak tájékoztatása érdekében, zárójelben tudatja, hogy a Gyuris-féle bibliográfia anyaggyűjtésének lezárta után pár hónappal Bálint Sándor két műve, a *Karácsony, húsvét, pünkösd*, valamint az *Ünnepi kalendárium* már az interneten is megörökítődött avval, hogy bekerült a Magyar Elektronikus Könyvtárba.)

Gyuris György munkája a nyomtatásban közzétett személyi bibliográfia műfajának kiforrott alkotása. Aki Bálint Sándor életművét kívánja kutatni vagy csak megismerni, annak csakis ez a bibliográfia lehet a kiindulópontja. Talán meggondolandó lenne ezt az anyagot – tekintettel az ügy jelentőségére – „intézményesíteni”, az eddigi tételeket adatbázisba szervezni, interneten is kereshetővé tenni, majd meghatározott időszakonként folyamatosan frissíteni.

(Gyuris György: Bálint Sándor munkássága. Bibliográfia. Bp.–Szeged, 2007. *Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány–Múzeumi Tudományért Alapítvány*, 122 p.)

Kégli Ferenc

A jó gyakorlat a könyvtári minőségirányítás bevezetéséhez

Skaliczki Judit

**Az első lépésektől
a könyvtár
stratégiai tervének
elkészítéséig**

 **Könyvtári
Intézet**

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K